LISTY
GENEALOGICKÉ A HERALDICKÉ SPOLEČNOSTI V PRAZE

ACTA
GENEALOGICA AC HERALDICA

5. ŘADA

Září 1977

PRÁCE ČLENŮ, MATERIÁLY

JAK VYKLÁDAT NAŠE PŘÍJMENÍ

Josef Beneš

Jména našich rodů jsou výsledkem vývoje společnosti. U všech vrstev společnosti se nevytvářela současně. Nejdříve u nejvýznamnějších rodin a pak v lidnatých městech - tam z potřeby přesné identifikace. Na venkově vznikala a ustalovala se později. Do 18. století se mohla měnit nebo nahrazovat jinými. Pevně se ustálila až koncem 18. století závaznými předpisy.

Většinou jsou velmi stará, vyskytovala se už ve 14. století, zpravidla nepřecházela s rodičů na děti, proto se otec někdy jmenoval jinak než syn a jeden bratr jinak než druhý. Také manželka mohla mít jiné příjmení než manžel, tu a tam byl i po ní pojmenován. Takovéto jméno bylo méně důležité než křestní jméno - jak název ukazuje, stále jen při něm. Takové nedědičné jméno se nazývá příjmí (ve své knize O českých příjmeních je nazývám přízvisko). Někdy se drželo spíše na domě nebo na selské živnosti než na rodině a nezřídka přecházelo na nové majitele.

Dědičná příjmení vznikala průběhem doby z nedědičných příjmí za rozmanitých podmínek. Stejné příjmení může být u různých rodin nestejného původu: Někdo se jmenuje Čáp, poněvadž jeho předek to slovo dostal za přezdívku, že měl dlouhé tenké nohy nebo chodil podobně jako tento pták, jiný proto, že na jeho stavení hnízdili čápi nebo že měl dům se znamením čápa či že jeho rod měl čápa v erbu.

Některá příjmení jsou ze slov, jichž se jinak už neužívá, např. že označovala věci už neexistující nebo funkce už dávno zaniklé. O takových jménech se můžeme poučit nahlédnutím do slovníka starého jazyka. Slova, jimž lidé přestali rozumět (a také cizí), se snadno komolila nebo přizpůsobovala známým.

Nejbezpečnějším způsobem výkladu příjmení zkomolených nebo z jiných důvodů nejasných je shledávání zápisů o příslušnících téhož rodu z různých dob. Tato rodopisná metoda, založená na shromažďování a chronologickém srovnávání uchovaných zápisů jména rozličných pokolení téhož rodu, vede k nejbezpečnějšímu výkladu jmen. Např. zápisy z různých dob ukazují, jak ve Všetatech během doby vznikla podoba Fidrant z původní podoby Friedlant.

Naše příjmení zapisovali mnohdy němečtí úředníci feudálů a také měst s německým obyvatelstvem, kteří neovládali náš jazyk. Např. z jedné vsi, která byla poddána Brnu, ovládanému Němci, pochází a rozšířilo se jinak příjmení Palatin. Příslušníci toho rodu se psali původně Palata. Podoba Palatin by mohla být přídavným jménem přivlastňovacím z tohoto příjmení, ale není. Na živnosti uvedeného rodu totiž kdysi hospodařila žena, patrně vdova. Německý úředník ji zapsal německou ženskou podobou příjmení Palata: Palatin = Palatka. Patrně vlivem urbáře se tato podoba ustálila. Poněvadž vypadá jako titul nejvyššího uherského úředníka, vyložil je někdo z tohoto titulu. Byla také vytvořena nevěrohodná legenda, že patrně tento hodnostář za bouřlivých uherských událostí prchl na Moravu a usadil se tam jako drobný zemědělec. Podobných legend je nemálo. Vznikají tím, že někomu nezkušenému ve výkladu příjmení se zdá, že by se nějaké příjmení nějak podobně mohlo vykládat a z takové zdánlivé pravdě-

podobnosti časem vzniká sugescí domnělá jistota.

Podobně uvěřil pan Kludský, majitel významného českého cirkusu, výkladu, že jeho příjmení je polské, byla vytvořena legenda, že jeho předek byl stoupencem krále Sobieského, že musel prchnout atd. Ale jeho příjmení je odvozeno z místního jména Kluky, nepříliš vzdálené vsi od Bavorova, kolébky Kludských. Mělo by se psát s -c-, -ds- je hyperkorektní.

Příjmení jako Millím - zřejmě původně Vilím - ukazuje, že si staří přepisovatelé pletli někdy podobná písmena, ne vždy jasně a přesně psaná, zde staré švabachové W a M. Jindy zase zaměňovali např. -ni- a -m-, nesprávně přeměňovali nářeční podoby ve spisovné apod. Velice jsem byl překvapen, když jsem na starých zápisech poznal, jak se takovým způsobem k nepoznání změnilo moravské příjmení Mrňousek.

Někteří lidé nebo jejich příznivci matrikáři při změně pravopisu v 19. století zušlechtili schválně nepřesným přepisem některé příjmení. Třeba jméno Oczásek (= Ocásek), opírajíce se o skutečnost, že se ve starém pravopisem spřežkou cz označovala někdy souhláska c, jindy č, zmodernizovali nikoliv v Ocásek, ale v Očásek. Souhláska č se ve spřežkovém pravopisem do 19. století někdy psávala i čz: přesunutím háčku na z bylo umožněno učinit při přepisu spřežky jméno Jančzura a Vančzura lepším.

Někteří lidé opouštějí jméno, které se jim zdá nepěkným. Naproti tomu jiní lpějí i na ne zrovna krásných jménech. Hašek se ve Švejkovi nelichotivě vyslovuje o příjmení Obejda. Ale toto příjmení, příznačné pro Bystré u Poličky, je tam ve vážnosti, kterou mu vydobyli jeho nositelé svým charakterem a svou prací, jak mi sdělil jeden jeho nositel.

Některé lidi mýlí shoda českému jména s cizím. Neznají jeho dějiny, způsob jeho utvoření. Kdesi jsem četl, že pěvkyně Štechovy éry na Vinohradech Božena Durasová pochází z rodu, který se přistěhoval z Francie. Opravdu příjmení takto psané existuje ve Francii: má je současná spisovatelka Margueritte Durasová a v 18. století byl francouzským vyslancem ve Španělsku vévoda de Duras. Jmenovaná umělkyně pocházela ze Slaného a na Slánsku se toto příjmení vyskytovalo, jak svědčí doklad v Archivu českém sv. 28, s. 637a, už r. 1460, jinde už o 85 let dříve; je tedy české.

Příjmení Lanta vyložil jeho českému nositeli hispanista Sorbonny jako španělské. Potvrzení svého výkladu viděl i ve snědosti nositele. Ale je české, vyskytlo se u nás už r. 1477 (aput Mathiam Lanta, Teige, Základy starého místopisu pražského, sv. I, s. 715). Lze je vyložit jako odvozeninu křestního jména Mikuláš, sr. je s dvojicí Mikulanda a Landa. Při výkladu takovýchto málo běžných příjmení se musíme opírat o jména tvořená obdobně. Příponou -ta jsou z částí křestních jmen utvořena např. příjemní Val-ta (z Val-entin), Rem-ta (z Je-rem-iáš), Šim-ta (z Šim-on), Kol-ta (z Mi-kol-áš). Že lze spojovat základ Lan- s křestním jménem Mikoláš, ukazuje doklad Nicolaus dictus Landak de Pikowicz z Vizitačního protokolu pražského arcijáhna .... z let 1379 až 1382.

Někteří lidé nemají radost z toho, že jejich příjmení je z německého slova. Vítají proto jakýkoli výklad z jiného, jim sympatičtějšího jazyka, než je jim německý. Tak jedna česká větev rodu Hujerů přijala výklad, že jejich příjmení je francouzského původu, že jsou potomci Francouze Houillera, komorníka hraběte Des Fourse. Doklady o tom prý jsou v nepřístupném zasutém archivním materiálu v Mnichově Hradišti. Rozbor tohoto jména však ukazuje, že je to nářeč-

ní podoby slova Häuer - havíř z Frýdlantska a že je památkou na někdejší dolování v okolí Nového Města pod Smrkem.

Německý původ příjmení nemusí být dokladem nečeskosti rodu: některá rodina s německým příjmením je česká několik set let. Šeldři z Pelhřimova jsou českou rodinou alespoň už od husitských válek, jak lze vyčíst z dokladů v Dějinách Pelhřimova od akademika Dobiáše. O počeštění takových rodin se zasloužily zejména české matky, ovšem také prostředí.

Některá příjmení, o nichž lze na první pohled soudit, že jsou německá, nejsou dědictvím po německém předku: jsou ze slov přejatých z němčiny. Dálo se tak zejména v některých výrobních odvětvích. Taková příjmení z hornické řeči, silně prostoupené přejatými a někdy silně pokroucenými slovy, jsou např. Litloch (ze slova označujícího průduch, kterým procházel vítr do dolu), Glanc (z názvu blýskavé rudy), někdy příjmení Fürst, Fiřt (ze slova fiřt = strop skály), Šejvl (š. = talíř v horním čerpadle). Taková hornická slova se stávala tovaryšskými jmény a z nich pak často příjmeními.

V některých krajinách se v dřívějších dobách česká příjmení při zápise do německých písemností překládala, pokud jim bylo rozuměno. Např. kdo byl do českého urbáře zapsán jako Krejčí, Pekař, Černý ... , byl při změně písaře zapsán jako Schneider, Bäcker, Schwarz... Německý nátěr té doby - 18. století - způsobil, že německé znění se ustálilo. Zápisy se nedály podle písemných dokladů, byla dosti velká volnost a panovala při zápisech libovůle. Proto se dostávaly takové překlady i do matrik. Tak jeden z četných potomků tuchlovického Náprstka byl na rozdíl od svých sourozenců zapsán do matriky německým ekvivalentem slova náprstek, tedy Fingerhut. Tento odchylně zapsaný novorozenec se po čase stal otcem Vojty Náprstka, původně Fingerhuta. Majiteli pivovaru U Halánků dalo mnoho práce, než mu úřady, uznavše chybu matrikáře, povolily návrat k původnímu jménu rodu.

Příjmení mívají někdy pravopis odchylný od jmen obecných. Tu a tam jsou psána i pravopisem starým, jímž se přestalo psát v polovici minulého století. Mnozí lidé je špatně čtou, nikoliv tak, jak se kdysi vyslovovala, ale podle písmen: např. příjmení Koczka (= Kočka) čtou koc-zka, Girsa (= Jirsa) čtou s g- apod. Některé rodiny se takovéto výslovnosti svých příjmení brání, ale marně, není každý poučen o starém pravopise. Jiní se zase domnívají, že psaní starým pravopisem je znakem odrodilství nebo nedostatku národního vědomí. Spíše tu jde o konservatismus, zejména u potomků našich feudálů (Lobkowicz ap.) nebo o úctu k předkům. Mimo to někteří lidé chtějí mít něco zvláštního.

Na jméno se nesmíme dívat jenom jako na pouhé slovo. Je kulturním dědictvím, kusem dějin. Je výsledkem styků člověka s okolím. Leccos je v něm tajemného, zastřeného rozmanitými změnami.

Našich příjmení je několik desítek tisíc. Dosud je nikdo přesně nespočítal. Knihy o příjmeních nemohou všechna zachytit, také mohou podat z vydavatelských důvodů jen nejnutnější informace a nejzákladnější vysvětlení. Vyčerpávající nebo alespoň rozsáhlejší poučení mohou podat jen monografie věnované jednotlivým příjmením.

JEŠTĚ K POČÁTKŮM RODOKMENU RODU ALŠŮ

Jaroslav Kovář

V GH-Listech vyšly dva články Jiřího Alše o původu rodu Mikoláše Alše(1), které kladou počátek jeho rodokmenu k Alši Netbalcovi, majiteli svobodného dvora v Horoutech, známého z listiny Petra Vlacha z Březí z r. 1435, již podrobně popsal a s jejím obsahem čtenáře GH-Listů seznámil Václav Starý.(2).

Oprávněnost tvrzení, že Aleš Netbalec je přímým předkem svobodníka (Freibauer) Jakuba Alše, který se ujal hospodaření na dvoře v Horoutech r. 1590, je doložena už faktem, že zmíněná listina se v originále udržovala v majetku vlastníků dvora až do současnosti i přesto, že byl dvůr Martinem Alšem r. 1688 prodán a dostal se tak do jiných rukou.

Bylo by možno namítnout, že mezi Alšem Netbalcem z r. 1435 a Jakubem Alšem z r. 1590 je nejen časový rozdíl 155ti let, pro který chybí doklady o sledu generací, ale i rozdíl v příjmení. U Netbalce však šlo o jméno přezdívkové, které mohlo být, ale většinou nebylo přejímáno dalšími generacemi.

Zachovalo se však v názvu vsi Nedbalec, uváděném r. 1456 mezi vesnicemi husského panství(3). V téže listině se uvádí také ves Albrechtovice a mlýn "pod Albrechtowiczi" a v něm je obsaženo i druhé jméno Alše Netbalce, protože Aleš je zkrácený tvar osobního jména Albrecht (mnohem později je Aleš odvozován i od Alexandra či Alexeje). Jde tedy o jméno německé ve zkráceném tvaru s českou příponou (analogicky jako např. u jmen Bartoloměj - Bareš, Martin - Mareš atd.).

Protože pocházím z míst, kde Aleš Netbalec žil, zajímá mne historie tohoto krásného, ale jinak zapadlého kouta naší vlasti na horním toku Blanice a v ní přirozeně i období, kdy patřil husskému panství. Dovídám se však toho zatím málo o lidech, těch demiurzích skutečna, kteří právě v té době žili.

Jedním z nich byl tedy náš nejstarší známý předek rodu Alšů. Listina z r. 1435, jak už bylo ve zmíněných článcích uvedeno, toho však o něm říká velmi málo. Chci-li se o něm dozvědět více, nezbývá mi než se obrátit k dalším známým skutečnostem a z nich zrekonstruovat aspoň přibližný a pravděpodobný rámec jeho života. K těmto hlavním faktům patří zejména:

1. Vsi Albrechtovice a Nedbalec nejsou uvedeny mezi vesnicemi, jichž výčet se zachoval v listině z r. 1359, jako součástmi husského panství, vznikly tedy po r. 1359(4).
2. Na husském panství došlo k rozsáhlé kolonizační činnosti, na níž měli zájem i panovníci z lucemburského rodu, protože tudy vedla Zlatá stezka a v povodí Blanice se rýžovalo zlato(5).
3. Kolonizace byla prováděna převážně českými lidmi, ale s novým osídlením přichází sem také germanizační vlna, takže některé názvy vsí dostávají i německá pojmenování(6).
4. Po krátkém období, kdy husské panství patřilo vimperské větvi Janovských z Janovic, připadá toto panství opět královské koruně a král Václav IV. je zastavuje Zikmundovi Hulerovi z Orlíka, pražskému měšťanovi a podkomořímu

Českého království z rodiny přišlé z Chebu, který se na úkor královské komory obohatil tak, že jej dal Václav IV. r. 1405 popravit. O Hulerově podpoře kolonizační činnosti svědčí i kostel v Lažišti a kostelík v Zátoni(7).

5. Pozdější držitelé hradu Husi Mikuláš z Husi (1405 - 20) a Jan Smil z Křemže (1420-47) jsou známi jako nekompromisní stoupenci radikální složky husitského revolučního hnutí a měli proto četné konflikty se svými sousedy. Konflikty, které měl Smil s Oldřichem z Rožmberka, se staly osudnými nejen pro Smila, jenž byl po osmiletém věznění na krumlovském hradu r. 1447 umořen, ale i pro hrad Hus, který byl r. 1441 dobyt a rozbořen.(8).

Tato podstatná fakta (kromě dalších, méně charakteristických) mne přivádějí k domněnce, že Aleš Netbalec (nebo jeho předek stejného jména) se podílel na zakládání nových vsí na husském panství a jeho jméno nesou obě zmíněné vesnice. Dá se říci, že pravděpodobně on sám byl jedním z lokátorů pověřených vlastníkem půdy vymýtit lesy a osadit nově získanou půdu přivedenými obyvateli. Snad právě za tuto práci byl osvobozen z poddanství a stal se svobodným člověkem, svobodníkem. Mohl se jím sice stát také až tehdy, když byl uvolněn z husského panství jinam, ale to je pro neklidnost doby, v níž žil, nepravděpodobné. Daleko přijatelnější je alternativa, že se jako lokátor nebo potomek lokátora stal rychtářem v Nedbalci či jiné vesnici, kde byla rychta zřízena, a s touto funkcí získal i osobní svobodu a další výhody - krčmu, zahradu, sad, možná i ten mlýn pod Albrechtovicemi apod. - které mu pomohly stát se zámožným.

Jeho rod přišel z Německa a našel zde na husském panství svůj nový domov. Domnívám se, že to bylo za éry podnikavého Zikmunda Hulera, který už proto, že byl sám německého původu, podporoval německé podnikatele a mezi nimi i Alše Netbalce nebo jeho předka. Aleš však žil v převážně českém prostředí a rychle se mu přizpůsobil. Napomohla tomu i změna pánů na Husi a s touto změnou související čechizační vlna, v níž se také začal projevovat vliv husitského revolučního hnutí(9).

V té době bylo na husském panství velmi rušno, vždyť z něho pocházel i Mistr Jan Hus. Jan Smil už v r. 1420 sebral ze svého panství houf asi 500 hlav zbrojného lidu a bojoval s ním po celém Prácheňsku i na husitských výpravách. Válčil také jak se svým sousedem na západě - Oldřichem z Rožmberka, tak i na východě - s Kunatou Kaplířem, pánem na Vimperce. Přitom se na obou stranách drancovalo a pálilo(10) a i několik vsí na husském panství vzalo za své tak, že se už z pohrom nikdy nevzpamatovalo (Maršova Ves, Sklenářova Lhota....).

Tyto zmatky byly asi hlavní příčinou, proč se zámožný rychtář z Nedbalce odstěhoval a zakoupil si dvůr v Horoutech, které r. 1420 ztratily (stejně jako další vsi na církevní půdě) svou vrchnost - vyšehradskou kapitulu, jíž do té doby patřilo Prachaticko.

Nepřišel do Horout zřejmě sám, jen se svou rodinou. Ve zmíněném dokumentu z r. 1456 se uvádí mezi majetkem husského panství vedle Albrechtovic, Nedbalce a jiných vsí také "Zhorolt Antnarz Sklenarz", což J. V. Šimák(11) vykládá tak, že "Antnarz Sklenarz" je asi místo Sklenářovy Lhoty a "Zhorolt" zkomolené Horouty.

Domnívám se, že takto nelze zmíněný název číst. Je mnohem logičtější přečíst jej tak, že ze vsi Horout (dřívější název Horolty i Herolty) byl poddaným husského panství pouze "Antnarz Sklenarz" (a jako takový se nepodílel na kou-

pi hory Vráž, o níž píše citovaná listina Petra Vlacha z r. 1435). pravděpodobně dřívější obyvatel Sklenářovy Lhoty. Jmenoval se možná Anton Sklenář, písař se mohl splést a druhou polovinu zaměstnání či příjmení skle-narz již připsat i k prvnímu osobnímu jménu (to se stává nejen ve starých listinách). Proti tomuto výkladu by ovšem bylo možno vznést námitku, že jméno Antonín u nás zdomácnělo až v 16. stol. se zvolna postupující rekatolizací, ale v našem případě šlo, stejně jako u Alše Netbalce, o přistěhovalce z Německa, kde jméno Anton bylo v běžné už ve 14. stol.(12)

Kdo byl tedy Aleš Netbalec ?

Z čistě ekonomických úvah je možno dojít na základě známých skutečností k závěru, že Aleš Netbalec, svobodník, byl rychtářem a snad i lokátorem na husském panství, který si v nejistých dobách 1. pol. 15. stol. zakoupil dvůr v Horoutech. Přišel tam s ním pravděpodobně jeho známý Anton Sklenář (sklenář Antoš ?), poddaný husského panství, kterého mohl při opravách zchátralého dvora potřebovat. Přestěhoval se k Husinci, do místa relativně klidnějšího, kde mohl na úrodnější půdě bezpečněji hospodařit a omezit tak riziko práce na pozemcích. Přišel do místa ryze českého, kde už jen jeho a Antošovo jméno a místní jméno Horouty ukazují na německý původ.

To všechno, dá se říci, patří do sféry historické pravděpodobnosti: co by bylo napsáno nadto, byla by románová fantazie.(13)

Co se však o něm dá říci zcela určitě, je fakt, že byl jedním z nepřehledné řady demiurgů skutečného života své doby, trochu sice nad ni vyčníval, ale patřil do ní. A hlavně: svým rozhodnutím usadit se na dvoře v Horoutech, vytvořil pak - bez ohledu na to, odkud přišel - přepoklady k tomu, aby v jeho potomcích bylo po všechny generace udržováno a posilováno vědomí svobodně nabytého dvora, kde práce na jeho udržování a zvelebování se rozvíjela - vedle dalších rodových tradic potomků - v nádherný květ úcty k naší historii a tradicím lidu a tím i opravdového vlastenectví, které se tak výrazně a obdivuhodně projevilo v životním díle Mikoláše Alše.

Poznámky:

1. Jiří Aleš: Nové poznatky o původu rodu Mikoláše Alše (GH-Listy, sešit 8 - květen 1975, str. 5 - 7)
   Počátky rodokmenu rodu Alšů (tamtéž, seš. ? - červenec 1976, str. 29-33)
2. PhDr. Václav Starý: Listina Petra z Březí z r. 1435 (tamtéž, seš. 1 květen 1976, str. 27 - 28)
2. Z Ant. Profouse: Místní jména v Čechách, III, 189: 1456 castrum Hus... cum villis ... Nedbalecz, Desky dvorské 22/119
4. J. M. Klimesch: Die Ortsnamen im südlichen und südwestlichen Böhmen, II, 80
5. J. V. Šimák, Pronikání Němců do Čech kolonizací ve 13. a 14. stol., str. 549 - 550
6. Ant. Profous: cit. dílo (řada míst ve svazcích I. - IV.)
7. Ottův Slovník naučný, XI, 856
8. Aug. Sedláček: Hrady, zámky a tvrze české, XI, 155 - 159
9. O zajímavém a do jisté míry charakteristickém příkladu se zmiňuje J. V. Šimák v cit. díle na str. 550. Jde o ves Plešivec na husském panství, která byla při opožděné vlně cizí kolonizace přeložena do němčiny jako Kahlenberg

(česky Plešatá hora), v bavorském nářečí byl tento název vyslovován jako Kolmberk, který si nově přišlí osadníci za husitské éry vyložili jako Kolbenberg (Kolbe - řemdih, husitská zbraň podobná palcátu) a zčeštili jej na Řemdihovice. Tak se za necelých 100 let stala ze vsi Plessiwecz z r. 1359 ves Rzemdihowicze v r. 1456.

10. O tom podrobněji Aug. Sedláček v Hradech ...., XI, 156 a násl.
11. J. V. Šimák v cit. díle, str. 550. K otázce, kde se Sklenářova Lhota nacházela, J. V. Šimák podotýká, že neví, kam ji umístit. Ant. Profous (Míst. jména v Čechách, IV, 74) ji ztotožňuje se vsí Skláře na Vimpersku. To však není logické, protože sklenář zasklíval okna, kdežto skláři tavili sklo, takže shodný měli pouze materiál a nikoli práci s ním. Ves Skláře vznikla v souvislosti s rozvojem sklářského hutnictví na Vimpersku až v 16. stol., kdežto Sklářova Lhota byla nejpravděpodobněji někde v blízkosti hradu Hus nebo mu poddaného městečka Záblatí, tedy v blízkosti míst, kde sklenář mohl své řemeslo uplatnit.
12. I ve faktu, že z Horout byl poddaným husského panství pouze onen sklenář, je potvrzeno, že Aleš Netbalec, rovněž příchozí z husského panství, byl svobodný člověk. Ostatní lisé z Horout byli poddanými Vlacha Malovce z Březí.
13. Do sféry fantazie patří i pokus o odpověď na otázku, jaký vlastně byl Aleš Netbalec, jaký to byl člověk. Jeho přízvisko, zdá se, dost o něm napovídá. Gebauerův slovník Staročeský heslo Netbalec vysvětluje jako "nachlässiger Mensch" = nedbalý člověk. Ovšem vazby, kterých u tohoto hesla i u dalších hesel téhož základu používá, napovídají, že může jít o člověka nepečlivého, nesvědomitého, bezstarostného, lhostejného až otrlého, o člověka, kterému je všechno fuk atd. I když je zde už možný širší výklad charakterových vlastností, ještě to nic neříká o tom, v jaké souvislosti byla ona přezdívka na jeho osobu "přišita". Mohlo jít o člověka, který nedbal sám na sebe a chodil ustrojen všelijak, nebo nedbal na svou rodinu či na své hospodářství a staral se víc o záležitosti veřejné, ale mohl to být taky člověk, který nedbal na ostatní lidi, na jejich nářky atpod. Takže z jeho přízviska je možno dnes po více než půltisíciletí vyvozovat vlastnosti po shakespearovsku - jak se vám líbí.

LITERATURA K NEJSTARŠÍ ČESKÉ ZNAKOVÉ SBÍRCE NA HRADĚ LAUFU U NORIMBERKA

Karel Vyšín

Pro řadu vědních oborů je blížící výročí 600 let od smrti českého krále a císaře Karla IV. (nar. 14. 5. 1316, zemř. 29. 11. 1378) důvodem k zamyšlení nad významem období jeho vlády a nad jeho osobním podílem v dějinách Čech a Evropy. Česká heraldika, stejně jako řada jiných vědních oborů, dějiny státu a práva, dějiny umění, dějiny literatury, numismatika, historiografie i další, mají s osobou Karla IV. jako iniciátora spojeny důležitá a významná díla a události českých dějin: desky zemské, Majestas Carolina, výstavba pražského Hradu,

mostu a Karlštejna, sochařské a malířské gotické dílny, nové kroniky a literární díla, stabilizace stříbrné i zlaté české měnové soustavy, založené Nové Město pražské a další větší i menší s Karlovým jménem dodnes spojované instituce a stavby. Štědrý Karel IV. se zasloužil o českou heraldiku tím, že do svého hradu Laufu u Norimberku dal zručným kameníkem vytesat a polychromovat 110 kamenných znaků české šlechty, knížat, patřících ke koruně české a předních českých církevních institucí a měst. Jeho znakový vlys v rytířském sále hradu Laufu je světově proslulý a uměleckou úrovní, technikou a rozsahem nesrovnatelný s drobnými malovanými nástěnnými soubory jeho i následujícího století na některých českých hradech (Písek, Jindřichův Hradec, Zvíkov): je ovšem také daleko větším problémem pro heraldiku jako pomocnou vědu historickou.

Znaková síň na hradě Laufu dostala v roce 1960 podrobnou studii dvou významných odborníků (W. Kraft - W. Schwemmer, Kaiser Karls IV. Burg und Wappensaal zu Lauf. Norimberk 1960. 111 stran) a nová letošní publikace zkušeného heraldika (Aleš Zelenka, Der Wappenfries aus dem Wappensaal zu Lauf, Pasov 1977), svědčí o tom, že zájem evropské heraldiky o tuto nejstarší heraldickou sbírku znaků české šlechty a institucí trvá; není divu. Karel IV. dal neobyčejně zručnému kameníkovi a znalci heraldiky vytesat především znaky pěti knížectví, patřících ke koruně české (Opolí, Slezsko, Svídnice, Opava a markrabství Moravské), znak proboštství vyšehradského, znak pražského arcibiskupa, tří biskupství (Olomouc, Vratislav, Litomyšl), tří předních měst (Praha, Vratislav a Kutná Hora) a čtyř dalších významných lenníků (Leuchtenberg, Sulzbach, Magdeburg a Budyšín). Všechna ostatní plocha sálu byla využita pro znaky českých a moravských pánů a rytířů.

Nesměl mezi nimi chybět erb s routovým vínkem (korunou), jímž uctil Karel IV. svého věrného přítele Buška z Vilhartic, s nímž nejen "tak mnohý pohár pili spolu", ale i rozhodovali o obecném dobrém království. Z dalších rádců Karla IV. je vytesán páv pana Dětřicha z Portic, rádce, kancléře a pak biskupa magdeburského a znak s kresbou hradu patřící biskupu Přeslavu z Pogorel, slezského šlechtice, jehož Karel IV. jmenoval biskupem vratislavským a měl v něm oporu při upevňování vlivu českých králů v odbojném Slezsku a Vratislavi.

Heraldika zaujmou z krásných znaků na hradě Laufu i důvěrně známé a technicky dokonale provedené znaky ostatní. Slávu českých zbraní připomíná na Laufu stříbrný štít s modrou řekou pokosem, který podle erbovní pověsti získal pan Odolen, prý předek Pětipoských z Chýš, když 23. 7. 1158 při obléhání Milánu prvý přeplaval rozvodněnou řeku Adiži, a byl pasován na rytíře. Černý žebřík na stříbrném štítu připomíná námořnod pozdějších držitelů hradu Choustníka, jejichž předek byl první, který tehdy r. 1158 na žebříku vystoupil na vysoké zdi opevněného města Milána. České panské znaky jsou pochopitelně zastoupeny růží Vítkovicu (Rožmberkové, z Hradce, z Landštejna a z Ústí), hráběmi Hrabišicu (z Oseka), hvězdou Divišovicu (ze Šternberka), bíločerným znakem Markvarticu (z Vartenberka, z Michalovic) a odřivousem Benešovicu. Kresebně náročné panské znaky labuť (ze Švamberka), zajíce a kančí hlavy (Zajícové), lva (páni z Plavna), orlice kosmo (ze Žerotína), orlice (z Janovic-Vimperka) a dalších jsou zvládnuty stejně perfektně jako herodské kusy na znacích pánů z Litic, z Rýzmburka, Chýš, Poděbrad, Šumperka a Častolovic.

Znaky českých rytířů na hradě Laufu tvoří většinu znakové výzdoby a jsou daleko rozmanitější, než znaky panské nebo knížecí. Překrásný erb pěti rudých plamenů ve stříbrném štítě je Olbramovicu, za Jindřicha Korutanského staroměst-

ských patriciů, pak držitelů hrádku Škvorce a nepotů arcibiskupa Jana z Jenštejna. Kresebně i barevně vyniká vinná ratolest Dražiců, konvice na víno rytířů z Klukovic, číšníků Karlových, trojnožka rytířů z Maštova, černá lovecká trubka Hložků ze Žampachu, třmen rytířů z Rýzmburka, hříč Kekulů ze Stradonic, černá oslí hlava rytířů z Kvasejovic, šachované křídlo rytířů ze Sulevic, dvě rudé supí hlavy v stříbrném štítu boháče Jindřicha z Jenštejna a Vlašimi, zakladatele hrádku Radenína u Tábora, který i Karla IV. zakládal penězi a černého ptáka jeřába rytíře z Vintířova, který náležel k průvodu královny. Nelze bez pohnutí hledět na znak okřídlené ryby pánů z Bergova, držitelů Bíliny a Trosek, který na Laufu dal též vytesati Karel IV., aniž by věděl, že po málo letech to bude Otto z Bergova, který dá zajmout jeho syna Václava IV. a bude usilovat o otrávení krále jedem.

Svou osobitou historii má ovšem každý z laufských znaků a rodů a osoba po osobě a rod po rodu by zasloužila zevrubný heraldicko-genealogický komentář. Navíc by řada erbů v rytířském sálu na Laufu zasloužila vůbec přesné určení, protože některé jsou poškozené a u řady z nich schází jméno rodu, pravidelně umístěné nad znakem i s případným panským či knížecím hodnostním označením (domini de Strakonicz, duces Slesie a pod.), nebo transkripce jména je téměř znemožněna. Navíc zcela byla nechána stranou otázka výběru panských a rytířských českých a moravských znaků pro znakový vlys na Laufu, jehož oficielní reprezentativní poslání je mimo vší pochyby: laufská znaková sbírka byla výkladní skříní českých feudálů a konkrétním, jistě tvrdým, ale jasným připomenutím reality, kam sahá moc českého krále Karla IV. a jeho pánů. Tím spíše si význam tohoto díla Karla IV. a jeho politické poslání připomínáme na okraji vydaných soupisových a reprodukčních prací uvedených autorů. Ne však jen proto. Genealogická a heraldická společnost v Praze by dobře mohla a měla zkonkrétnit své proklamované úmysly o rozvíjení české heraldiky jako pomocné vědy historické a nalézt formu, jak zpřístupnit českým heraldikům a genealogům znaky z Laufu a publikovat kritickou studii o reprezentativnosti znakového vlysu pro dějiny šlechtických rodů českých pánů a rytířů. Takový rozbor pochopitelně by bylo zcestné žádat od zmíněných zahraničních publikací. Nelze nevzpomenout roli, kterou sehrála otázka znaků a osob průvodců mistra Jana Husa do Kostnice 1414 - 15 a kritické podnětné studie nad Richenthalovými malovanými znaky českých pánů v Kostnici na příklad A. Sedláček, Něco o Husových průvodcích do Kostnice. Časopis Společnosti přátel starožitností 8, 1900, str. 45 - 59 : dokázala totiž funkčnost a smysl mladé české heraldiky, a získala jí váhu u českých historiků, jimž pomohla ve složité orientaci v rodokmenech Lacembork, Kepků, Chlumů a dalších. Výročí našeho Karla IV. by mohlo mobilizovat i naše heraldiky a genealogy k osvětlení vzniku a významu znakové sbírky Karla IV. na jeho hradu Laufu.

RUDOLFŮV KLENOTNÍK DAVID Z BRUSELU A VYMŘENÍ RYTÍŘŮ BRYSLŮ Z BRYSLU V KRATONOHÁCH ROKU 1692

Jaroslav Honc

Že by do našeho českého genealogického atlasu, připravovaného Genealogickou a heraldickou společností v Praze měl patřit i rod rytířů Bryslů z Bryslu (1581 - 1692) jako ojedinělý příklad zdomácnělého rodu původem z dnešní Belgie, a že by pořízení genealogie Bryslů mohlo být dalším dokladem o funkčnosti šlechtické české genealogie moderního pojetí a přínosem celé řady nových informací pro české dějiny umění, vědy, ekonomiky i správy, je věc nová a nebývalá. Česká genealogie Brysly nezná a moravský František Mikuláš Brysl z Bryslu, zařazený J. Pilnáčkem mezi moravskou šlechtu je nepříjemný omyl, vzniklý špatným čtením jeho skutečného jména Krýzl.(1) Bylo proto nutno shromáždit izolované zprávy o klenotnících Davidovi a Joštovi z Bruselu a o erbovníkovi Joštovi z Bryslu a vybudovat solidní pramennou základnu o Bryslech z desk zemských, spisů staré manipulace, fideikomisních spisů a matrik. Předkládaná stať je shrnutím základních pramenných údajů do takové moderní šlechtické rodové monografie, jaká ve stručném výtahu může vejít do zmíněného "Atlasu českých, moravských a slezských šlechtických a občanských rodů". Nesmí tedy být obdobou suchého výčtu stovek biografických dat, nahromaděných o jednotlivých členech rodů, na které byly degradovány slovníkové statě o českých šlechtických rodech, pořízené pro oba naše naučné slovníky L. Svobodou, A. Rybičkou, A. Sedláčkem a M. Kolářem. Modernost a koncepčnost statí pro genealogický atlas tedy musí spočívat v tom, že (1) tíha složitých rodových vztahů se přenese do rodokmenu a do rodových a afilačních schemat s jednoduchým pročíslováním členů rodu, že (2) při životopisech jednotlivých členů rodu číselně označovaných bude především vystižena jejich hospodářská, politická a kulturní role a že (3) bude založena na vyčerpávající pramenné základně: v případě šlechtického rodu se stať (4) doplňuje o vyobrazení znaku a stať o jeho vývoji. Takové statě splní nejen základní úkol genealogie jako pomocné vědy historické o rodových vztazích a informační funkci o rodech a jedincích naší historie, ale vnesou do naší moderní genealogie i programovou a koncepční jednotu a cíl. Metodické i technické problémy, spojené se sestavením statí pro genealogický atlas se budou lišit podle toho, zda jde o rod šlechtický či občanský, rozvětvený či izolovaný, z období předmatričního či z období novějšího a rod s větší či menší rolí v našich hospodářských, kulturních a politických dějinách. Stať o Bryslech z Bryslu patří mezi technicky i metodicky snažší statě, má však díky své specificky budované pramenné základně poslání především instruktivní a až na dalším místě poslání doplnit naše znalosti o struktuře české feudální šlechty 17. století.

1. Útěk klenotníka Davida z Bruselu do Prahy

Naši předkové sledovali osvobozenecký boj dnešních Holanďanů proti nadvládě španělských Habsburků aniž by tušili, že o 40 let později bude v Praze napodo-

ben s přesností, jak jen to dějinný neopakovatelný proces připouští. Protestantská opozice měšťanů a šlechty tam uzavřela roku 1576 v Gentu a v následujícím roce v Bruselu kolektivní spojeneckou smlouvu všech šesti a pak osmi provincií, vyhnala z Bruselu španělské posádky a 26. 7. 1580 založila samostatný stát, nazvaný "Generální stavové", dnešní Holandsko, po Švýcarsku druhou evropskou republiku. Nebezpečí holandské cesty vycítila celá tehdejší katolická Evropa v čele se španělským králem Filipem II. a s jeho bratranci ve Vídni. Proti vůli českého krále a císaře Rudolfa II. zasáhl do boju španělsko-holandských osobně jeho mladší bratr arcikníže Matyáš (nar. 24. 2. 1557). Matyáš pomáhal tři roky bezvýsledně Španělům pokořit holandské generální stavy, dobýt Bruselu a vrátit belgickému jihu, katolické církvi, Madridu a inkvizici ztracené povstalé severní provincie. Až roku 1580 prohlédl marnost svého mladického enthusiasmu, smířil se s pražským bratrem a vrátil se zpět do Vídně. S arcikníželem Matyášem odešla z frontové Belgie řada katolických emigrantů, kterým císařský dvůr ve zlaté Praze dával existenční příležitost v rodné zemi ztracenou. Byl mezi nimi i mladý klenotník z Bruselu jménem David. Do svého Bruselu, který byl mezitím roku 1585 pro Generální stavy ztracen, se již z Prahy nevrátil, vstoupil do služeb císaře Rudolfa II. a uplatnil se jako jeho dvorský zlatník, klenotník a odborný nákupčí šperků a drahokamů pro Rudolfovu klenotnici v Praze. Dílo a život Belgičana Davida z Bruselu v Praze neuniklo pozornosti historiků umění 18. a 19. století, které pestrý a intenzivní kolektiv umělců na dvoře Rudolfa II. vždy zajímal a David i jeho syn Jošt vešli do naší i světové literatury o dějinách umění.(2) Smutný osud Rudolfových sbírek a klenotnice, rozchvácené a rozptýlené po Evropě téměř znemožňuje vystižení uměleckého díla Davida a jeho syna Jošta, protože drobná plastika zmizela z majetku císaře Rudolfa II, osamělého muže z pražského hradu, téměř beze zbytku.

Z období působení Davida z Bruselu v Praze v letech 1581 - 1601 byly sneseny jen nepočetné zmínky o jeho díle, měsíčním platu 15 zl. odpovídající dobrému průměru a spíše mladšímu zaměstnanci a o trvalé oblibě císařem Rudolfem II. Svou poslední službou císaři a svou smrtí se David z Bruselu roku 1601 stal středem evropského zájmu. Úspěšně v Římě pro klenotnici Rudolfa II. získal od jezuitů velký orientální diamant obrovské ceny, byl však při cestě z Říma do Prahy přepaden lupiči, o diamant oloupen a zabit. I když měl pravděpodobně jediného syna, stal se zakladatelem rodu, který zanikl až jeho pravnukem roku 1692.

Rod Bryslu z Bryslu v Čechách
1581 - 1692

1. David z Bruselu
* ok. 1560, † 1601
dvorský klenotník, Praha

2. Jošt z Bryslu
* ok. 1595, † 31. 8. 1635
dvorský klenotník, měšťan, Praha
oo Veronika Ostrštoková z Astfeldu, ok. 1631
2.oo Jan Alsterle z Astfeldu, 1636

Jan Ciryl
* 18. 1. 1632, + ok. 1640

3. František Václav z Bryslu
* 8. 10. 1633, + 5. 3. 1683
nejv. vachtmistr
velkostatek Kratonohy, Měšice

1.oo Marie Apolena Dobřenská z Dobřenic
ok. 1662
2.oo Eleonora Terezie v. Coenensová
ok. 1680
2.oo František Mikuláš v. Klebersberg
6. 1. 1686

Antonína
* ok. 1662, + ok. 1690
klášter sv. Anny, Praha
sestra Maxmiliána

4. František Šťastný z Bryslu
* ok. 1664, + 14. 10. 1692
velkostatek Kratonohy, Horní Teplice n. M.
oo Barbora Michnová z Vacínova
ok. 1690
2.oo František Bedřich v. Mamming,
9. 1. 1695

Veronika Kateřina
* 25. 11. 1666
+ ok. 1670

David z Bruselu, pilný a oblíbený dvorský klenotník císaře Rudolfa II. tvoří přímý protiklad svého syna Jošta svou minimální dokumentací o životě, rodině a působení.

2. Umělec, finančník a šlechtic Jošt z Bryslu

Také životní start Jošta,(3) syna Davida z Bruselu, byl v Praze poznamenán evropskými politickými událostmi. Znepřátelení bratři Rudolf a Matyáš Habsburkové si vyřídili své účty na české půdě vpádem objednaných pasovských vojsk, vynucenou abdikací císaře a krále Rudolfa II. v Praze, posílením protestantské většiny díky vynucenému majestátu r. 1608 a ztrátou úcty k panovnickému rodu. Tvrdý postup Matyáše proti císaři Rudolfovi na sklonku jeho života způsobil úplný rozvrat rudolfinského dvora, protože apanáž exkrále Rudolfa II. na jeho vydržování nestačila a nový král Matyáš, sídlící ve Vídni, převzal z Rudolfových služeb jen malou část dvorských zaměstnanců. V tuto nejméně vhodnou chvíli však Jošt z Bryslu, jeden z hladce převedených Rudolfových zaměstnanců, požádal o vyčíslení své pohledávky vůči královským zaměstnavatelům. Není divu, že až 4. 7. 1617 byl jeho požadavek splněn formou oficielního dluhopisu císaře Matyáše, který mu přiznal pohledávku 7 137 zl. 20 kr.(4) Jako vlastní dlužník je v něm jmenován výslovně císař Rudolf II. a ostatně i sama výše částky, patřící "věrnému milému" Joštovi z Bryslu svědčí o období nejméně pětiletém, za které mu císař Rudolf "... za drahé kameny, též od řezání týchž kamení za dílo jeho dlužen pozůstati ráčil".

Funkce klenotů, drahokamů a klenotů a život Jošta z Bryslu dostaly zcela jinou náplň za třicetileté války. Poptávka po uměleckém klenotu, pokleslá beztak zánikem Rudolfova dvora, klesala od prvních let války prudce. Naopak rychle stoupl význam klenotů a drahých kamenů ve finančnictví ohrožovaného nejistotou měny: sloužily stejně jako zlaté šperky, stříbrné stolní náčiní, příbory a jiné cen-

né předměty denní potřeby jako vítaná záruka a zástava při finančních transakcích a půjčkách větších částek. Zastavování zlatých a stříbrných předmětů dlužníky je typické pro období s rozkolísaným kurzem a kvalitou mincí a pro období zvýšené thesaurace cenných tolaru, dukátu a jiných velkých nominálů. Zcela zákonitě tedy došlo k přeměně Jošta z Bryslu, dvorského uměleckého řemeslníka na finančníka, vlastníka volného zápůjčního kapitálu a cenných šperků a na bohatého malostranského měšťana v Praze. Poprvé je Jošt z Bryslu, měšťan a klenotník, doložen jako věřitel 30. 10. 1622, kdy půjčil částku 400 zl. rýn. Adamovi ze Švamberka, nedědícímu synovi Jana Jiřího Švamberka a nakonec poslednímu ze starého panského rodu Švamberků.(5) Současně je Jošt z Bryslu doložen ve společnosti známého finančního makléře Jana de Witte 18. 12. 1617, kdy s ním kmotruje při křtinách dcery malostranského měšťana Zieglera.(6) Po skončení měnové celoroční krize označované jako česká kalada byl zřejmě Jošt z Bryslu, jako dobrý obchodník a finančník, ještě bohatší než před kaladou a 22. 8. 1624 půjčil císaři 3000 říšských tolarů v slušném běžném kurzu 90 krejcaru za kus a od úřadu komorního rentmistra si nechal vystavit perfektní dlužní úpis.(7) Nic lépe nedokazuje bohatství Jošta z Bryslu a jeho dědiců, než skutečnost, že tento úpis byl ponechán nehonorovaný ještě r. 1661 na běžný úrok a použit na doplacení velkostatku Měšice Janovi Hertvíkovi Nosticovi. V téže době získal Jošt z Bryslu jiného finančního partnera v bohatém českém šlechtici Davidovi Jindřichovi z Černhauzu, který si od něho a od Alžběty Kaltenštejnové vypůjčil částku 5500 kop míš. a nesplácel ji. Oba věřitelé dosáhli toho, že česká komora vyzvala 27. 9. 1627 správce černhauzského velkostatku Libně u Prahy, aby z inkasovaných peněz svatohavelské pozemkové renty Bryslovi a Kaltenštejnové dluh vyrovnali.(8) Pohledávka Brysla vůči Černhauzovi však úplně vyrovnána nebyla, protože Joštova vdova ji r. 1645 uplatnila v černhauzské kridě a pohledávka ve výši 6000 zl. zajištěná novým dluhopisem 28. 4. 1651 byla též převedena místo hotové platby při zmíněné koupi velkostatku Měšice r. 1661.

V rozsáhlé akci povyšování katolických věrných důstojníků, úředníků, finančníků a umělců let 1620 - 1638 do šlechtického stavu nebyl opomenut ani Jošt z Bryslu, vedený stále jako dvorský klenotník. Nobilitačním diplomem z 30. 6. 1627 mu bylo uděleno šlechtictví a znak, ale diplom do saalbuchu 32 A zapsán nebyl.(9) Šlechtictví usnadňovalo finančníkům typu de Witta, Barucha a Brysla vstup do plnoprávného rytířského stavu a bezproblémové stíhání věřitelů i u zemského soudu: Brysl sám však zůstal ve stavu měšťanském.

Finanční transakce Jošta z Bryslu vyvrcholily v letech 1630 - 31. Nalezl si díky dobrým informacím a stykům cestu, jak z prázdné císařské pokladny české komory vypáčit uprostřed války nedobytnou značnou částku 3 817 zl., která pro komoru představovala slušné množství vojenského proviantu, děl, koní a žoldu. Dozvěděl se, že císař je saskému kurfirstovi dlužen 4 433 zl. a s kurfirstským souhlasem a jeho jménem dal saskou pohledávku snížit o svých 3 817 zl.: císař nařídil 10. 11. 1630 české komoře, aby Bryslovi bylo vyhověno, ale až 21. 1. 1631 byl nalezen zdroj pro platbu a komora vystavila platební příkaz správě celních komorních důchodů ve prospěch Jošta z Bryslu.(10) Obdobnou účinnou intervenci u soudu nejvyššího purkrabího v Praze si uměl opatřit Jošt z Bryslu 25. 6. 1631 proti jinému svému dlužníkovi, zchudlému českému pánu Bohuslavovi Jiřímu Kolovratu-Krakovskému, jemuž půjčil před časem 1 400 kop míš.(11) Málo jasná je obrovská pohledávka Bryslova vůči maltézskému řádu, kterou v plné výši 10 000 zl. vymáhal Brysl u tehdejšího velkopřevora Mikuláše Karla sv. p. Gaschina.(12) Málo jasnější, zato charakterističtější pro poznání finan-

čních praktik Bryslových je jeho spojení s Eliášem Du Boisem, někdejším důstojníkem, pražským mincmistrem a mužem dobrodružného života, zakoupeného v Lounech. Brysl mu na nákup pagamentu pro mincovnu zapůjčil 24. 8. 1630 částku 3 000 říš. tolarů a nechal si ji právně zajistit v lounské městské knize obligací. Navíc krátce předtím prodal Brysl Du Boisovi pro císaře Ferdinanda II. velký klenot s diamanty za 5 000 fl. a i tuto částku si pojistil od Du Boise dluhopisem 30. 7. 1630 s úrokem 6 %.(13) Jiné dva drobnější finanční spory Jošta z Bryslu v roce 1635 o jeho pohledávkách vůči Kryštofu Čabelickému z Soutic a Jaroslavovi Loubskému z Lub svědčí o jeho trvalém zájmu umísťovat kapitál u spolehlivých příslušníků české šlechty a o zprostředkování směnečních převodů "... peněz u něho Jobsta z Bryslu skrz vexl složených".(14) Stejně moudré a úspěšné byly čtyři velké poslední Bryslovy kapitálové investice jeho volného kapitálu. Půjčil 10. 7. 1629 bohatému majiteli velkostatku Buštěhrad a Zákupy Zbyňkovi Kolovratovi-Novohardskému částku 10 000 kop míš. zajištěnou dlužním úpisem, avšak ne na kolovratských stacích, nýbrž na Kolovratově obrovské pohledávce 300 000 kop míš. vůči českému králi, zapsané na komorním velkostatku Pardubicích.(15) Menší částku, vyčíslenou později i s úroky na 2 571 kop míš. půjčil Brysl císařskému kapitánu Jeronýmu della Portovi, vlastníku dvou statků Pořejova a Úšavy na Tachovsku.(16) Na velkostatku Úsilov na Plzeňsku měl Brysl pohledávku později vyčíslenou na 6 157 kop míš., pocházející z půjčky někdejšímu zadluženému císařskému plukovníku Janu Filipovi hr. Krazovi-Scharfštejnovi, popravenému r. 1635.(17) Nejvýhodnějším se ukázalo umístění asi 30 000 zl. ve formě půjčky mladému dědici velkostatků Chlumec nad Cidlinou a Kolín Janu Oktaviánu Kinskému z Vchynic; dosáhla r. 1644 již výše 34 202 zl. 29 kr.(18)

V nejtěžší první polovici třicetileté války prováděl Jošt z Bryslu, někdejší klenotník a pak obchodník a finančník, ve velkém úvěrové transakce svým volným obchodním kapitálem a 13 evidovaných půjček různým dlužníkům od krále až po zadlužené české šlechtice reprezentovalo částku 95 710 zl. 29 kr., takže roční příjem z ní při normálních platebních podmínkách a úrokové míře 6 procent by činil bezmála 6 000 zl. Není pochyby, že Bryslovi nešlo o to, stát se rentiérem a prostým malostranským měšťanem a že dříve nebo později by přeměnil tento volný kapitál v zakoupený feudální velkostatek. Tento závěr chytrých finančních investic a vstup mezi českou šlechtu však Joštovi z Bryslu zabránila smrt dne 30. 8. 1635.

Po svém odchodu z pražského hradu, kde nepochybně zpočátku Jošt z Bryslu jako jeho otec David bydlel, se usadil na Malé straně. Teprve 5. 6. 1628 s manželkou Annou Marií koupil za 6 000 zl. rýn. dům na maltézském právu čp. 490 od dědiců Verner-a a Izabelly Breitšvertových a snad svých švagrů, prodal jej však v příštím roce a 1630 znova od insolventního partnera převzal zpět, takže v rodině již tento sličný nevelký palác na břehu Čertovky u ostrova Kampy zůstal.(19) Při jeho finančním nadání je pochopitelné, že neopomenul příležitost ke spekulativnímu vstupu do řady trhových smluvo pražské domy, hojně v té době odprodávané emigrujícími pražskými měšťany a získal a pak prodal na Starém městě pražském dům čp. 404 v Rytířské ulici, dům dříve Bettenglův, čp. 227b v Husově ulici, dům dříve Nehrhoffův a čp. 123 v Platnéřské ulici.(20)

Rozhodnějším než všechny půjčky tisícových částek a než jeho transakce s pražskými domy se ukázal jeho sňatek v poměrně pozdním věku s Veronikou Ostrštokovou ze staroměstské pražské rodiny, protože z tohoto manželství přes jeho krátké trvání se narodili dva synové pokřtění 18. 1. 1632 a 8. 10. 1633 (21)

a v manželce nalezl schopnou pokračovatelku a pečovatelku o jeho nedokončené a složité finanční transakce. Manželka mu také dala v kostele sv. Tomáše na Malé straně postavit velký náhrobek s obšírným nápisem o jeho flanderském původu, službě Bryslova rodu třem císařům a činnosti v oboru klenotnickém od r. 1572 v Praze(22) a po právní stránce jako poručnice převzala deskozemskovým zápisem péči o syny a majetek svého zemřelého manžela.(23)

3. Finanční transakce a rodina Veroniky Alsterlové roz. Ostrštokové

Mezi tajemné a temné postavy dějin Prahy a Čech období pobělohorského patří právem tchán Jošta z Bryslu, staroměstský radní a mnohaletý správce úřadu císařského rychtáře staroměstského František Ostrštok z Astfeldu (nar. ok. 1575, + 25. 12. 1636). Rodák z Českých Budějovic, přesvědčený katolík a výběrčí posudného získal již r. 1604 snadno nobilitaci, predikát a erb, byl pro svou věrnost církvi a Habsburkům r. 1618 pronásledován, ale zato již 6. 12. 1620 jmenován "místodržícím" úřadu císařského rychtáře. Ze své této devítileté funkce byl povinen inkasovat na místě krále všechny pokuty, zjištěné hotovosti, klenoty, aktiva a inventář potrestaných, popravených a emigrujících měšťanů a šlechty ve Starém městě pražském. Protože část konfiskátů zadržel pro sebe a neodvedl komoře a místodržiteli Lichtenštejnovi, byl 28. 8. 1628 této funkce zbaven a měl obtížná jednání s komorou a s komorní puchhalterií o vyčíslení celkového a defraudovaného inkasa.(24) Nelišil se tedy od desítek svých současníků, reprezentantů pobělohorského aparátu, kteří bez zábran zpeněžovali svá mocenská postavení a prokázanou věrnost a oddanost katolictví a císaři. Ostrštok sám vyzískal r. 1627 rytířský titul, koupil r. 1628 menší statek Radonice na rodném Českobudějovicku a v Praze levně a výhodně koupil dům čp. 630 v Týnské uličce a čp. 500 v Havelské ulici a několik vinic a polí. Statisíce získané v letech 1620 - 28 tomuto majetku neodpovídají a tak jediným vysvětlením jejich použití jsou alchymistické pokusy, kterým Ostrštok propadl. Dožil v naprostém ústraní, typickém právě pro alchymisty, přežil i zetě Jošta z Bryslu, za něhož se jediná dcera Veronika někdy okolo r. 1630 provdala a ještě stačil dát r. 1636 svůj souhlas k novému sňatku své ovdovělé dcery, o níž se ucházel koncipista české kanceláře Jan Alsterle, opírající se o písemné doporučení českých místodržících.(25)

Veronika Ostrštokov-á vytvořila z majetku a z rodiny Jošta z Bryslu a z majetku a rodiny nového manžela Jana Alsterle i z majetku svého otce a své nevlastní matky úctyhodný celek, dokládající její životní vitalitu, finanční vlohy a organizační schopnosti, i když ji přitom jistě byl oporou Jan Alsterle, organizátor české kanceláře a úřadu místodržících, kde se stal sekretářem: po formálně právní stránce ovšem dědičkou a reprezentantkou Ostrštoků a Bryslů byla sama Veronika Alsterlová. Jako pramáteř rodu Bryslů a Alsterlů se stala zosobněným argumentem pro historickodemografické pojetí rodinného listu, který zahrnuje potomky ženy na rozdíl od rodinného listu genealogického, kde jsou evidováni jen potomci otcovi.

Na Veronice Alsterlové bylo, aby v intencích Jošta z Bryslu završila jeho zamýšlené transformování početných jistin do reálnější a výhodnější podoby, jakou představoval feudální velkostatek. Jejím největším úspěchem bylo vytvoření dvou nových českých velkostatků Kratonohy, vyděleného z velkostatku Chlumec

nad Cidlinou a Pořejova u Tachova. Dosáhla 20. 10. 1645, že po úspěšném soudním procesu jí Jan Oktavián Kinský zemskodeskovým zápisem postoupil vsi Kratonohy a Bohárnu u Hradce Králové v částce sice přesahující někdejší pohledávku Jošta z Bryslu (35 202 zl. a 41 415 zl.), ale rozdíl dalším věřitelům Vchynského hravě doplatila.(26) O něco déle se vleklo jednání o zadlužené vsi Pořejov a Úšava kapitána della Porty, když nakonec roku 1651 převzala jako největší věřitelka od dlužní podstaty velkostatek Pořejov v ceně 13 103 zl. 20 kr.(27) V Berní rule je tedy Veronika Alsterlová držitelkou dvou lidnatých velkostatků se 126 poddanskými usedlostmi.

Neméně složité jednání čekalo na Veroniku Alsterlovou při inkasu nebo zajištění ostatních jistin Jošta z Bryslu. Dokázala 15. 4. 1643, že jí česká komora vystavila nový dluhopis na 10 000 kop míš. výměnou za starou jistinu Z. Kolovrata-Novohradského z r. 1629 a obdobně získala 1. 2. 1644 platební příkaz komory na částku 3 798 zl. 20 kr. za diamantový šperk manželem kdysi prostřednictvím E. du Boise prodaný králi Ferdinandovi.(28) Na velkostatku Měšice si nechala Veronika Alsterlová zajistit 6 000 zl. od kridární podstaty černhauzské a částku 6 157 zl. za kridární podstatu Krazovskou, pojištěnou na velkostatku Úsilov, jí zaplatil nový držitel Berghauser.(29) Nejméně úspěšná byla V. Alsterlová při vymáhání nejstarší Bryslovské pohledávky 400 zl., půjčených r. 1622 Adamovi Švamberkovi. Dluh o úroky vzrostlna částku 1 175 zl. 7 kr. ke dni 29. 10. 1664, a sama věřitelka uznala, že Švamberk je "ein armer Cavaglier" žijící jen naději, že komora uzná jeho nárok na část obrovského, ale zadluženého švamberského majetku konfiskovaného před 40 lety.(30)

Zatím roku 1658 dospěl její starší syn (syn Jan Cyril se připomíná jako zemřelý již při intabulaci Kratonoh r. 1645) František Václav z Bryslu a po složení šlechtické přísahy k zemi se stal 23. 3. 1658 plnoprávným. Odevzdala mu tedy jako otcovské dědictví velkostatek Kratonohy a syn 23. 5. 1658 vložil do zemských desk své prohlášení, že se dalších dědických nároků na zemském právu vůči matce vzdává.(31) V téže době bylo jistě provedeno vyčlenění některého z městských domů a z dlužních úpisů matkou synovi V. F. Bryslovi: jistota je alespoň o domu čp. 490 na Velkopřevorském náměstí a o jistině 3 000 říšských tolarů z roku 1624, které jsou později v majetku Fr. V. Brysla. Pro matku Veroniku Alsterlovou ani zdaleka její finančně-organizační úsilí neskončilo. Realizovala s pomocí svého nejstaršího syna, tehdy hejtmana v císařském pluku Contiovském, dva další dlužní úpisy, a od Jana Hertvíka z Nostic koupila jeho velkostatek Měšice u Prahy, na němž syn a ona měla zajištěny pohledávky 3 000 tolarů a 6 000 zl.: jimi zaplatila značnou část trhové ceny velkostatku, stanovenou v kupní smlouvě 26. 7. 1661 na 22 365 zl.(32) Přežila r. 1666 i svého druhého manžela sekretáře Alsterle a zemřela 24. 2. 1671 bez závěti v správném přesvědčení, že jejich šest dětí se o dědictví dobře rozdělí. Teprve však po dvou letech bylo možno pozůstalostní jednání, ve kterém byly samotnými dědici oba velkostatky Měšice a Pořejov, tři vinice u Prahy a šest domů oceněno na 71 000 zl. rýn., uzavřít přijatelnou dohodu, která vešla do desk zemských.(33) Dcery Anna Veronika a Lidmila a Eusebie v ní měly zajištěna věna po 7 000 zl., syn František Václav z Bryslu dostal v ceně 24 000 zl. velkostatek Měšice, dílem staršího syna Ferdinanda Albrechta Alsterle byla velká vinice v ceně 4 000 zl., prostřední syn František Mikuláš Alsterle dostal velkostatek Pořejov, oceněný na 18 000 zl. a poslední syn Jan Kryštof Alsterle dostal velký dům na Tandlmarku v ceně 10 000 zl.: rozdíly mezi díly byly vyrovnány vzájemně. V letech vrcholící hospodářské deprese let 60. a 70. 17. století představuje majetek Veroniky Alsterlové, dcery

staroměstského radního, nezatížený dluhy i bez majetku zatím předaného r. 1658 nejstaršímu synovi slušný šlechtický průměr a vzhledem k situaci rodiny, vlastnící zpočátku jen desítku větších dlužních úpisů od svých dlužníků, i neočekávaný úspěch. Dnem 10.·11. 1673 se ovšem tento majetek, jehož nejcennější částí byly tři bryslovsko-alsterlovské velkostatky Kratonohy, Pořejov a Měšice, ovšem zcela rozpadl.

4. Důstojník, feudál a alchymista František Václav Brysl

Jediný syn dvorského klenotníka, obchodníka a malostranského měšťana Jošta z Bryslu, narozený 8. 10. 1633, dospěl sice již po skončení třicetileté války, ale vojenská důstojnická kariéra byla i v jeho případě nejsnazší a nejlákavější řešení. Jejím závěrem byla hodnost nejvyššího vachtmistra v pěším pluku Schönaichově a nobilitační diplom, kterým jej císař Leopold I. 23. 8. 1662 povyšoval do stavu rytířského v království českém právě s odvoláním na prokázanou statečnost ve vojenských službách.(34) Odchod z vojenské služby, převzetí velkostatku Kratonohy a získání členství v rytířském stavu učinily z mladého F. V. Brysla rázem významného člena české šlechty. V téže době se oženil s Marií Apolenou Dobřenskou z Dobřenic, sestřenicí jeho souseda Jana Petra Straky z Nedabylic, vlastníka velkostatku Libčany u Hradce Králové. Sňatky dívek ze starých českých rytířských rodů s důstojníky cizích národností, sloužícími v armádách třicetileté války, přestaly být řešením z nouze a u Brysla a Dobřenské se opíraly o rozumné zvážení vzájemné společensko-ekonomické situace: nevěstiny rodiče dávno nežili a početní sourozenci i rodina nevlastní matky vedla nesnadná dědická jednání o rozdělení nevelké pozůstalosti jejího otce, tvořené statkem Horní Teplice nad Metují na Náchodsku. Tak se vnuk prostého belgického uměleckého řemeslníka usazeného na Rudolfově dvoře v Praze, boháč, vyrostlý v komfortním prostředí Prahy a dědic nového velkostatku v úrodném Polabí dostává do středu starobylé české šlechty.

Matriční zápisy farářů v Kratonozích, Libčanech a Dobřenicích umožňují rekonstrukci malého bryslovského "dvora" na kratonožské tvrzi od roku 1664, když bryslovští zaměstnanci křtí své děti a kmotrují či svědčí o svatbách. V Kratonohách měli František Václav Brysl a Marie Apolena Dobřenská svého kuchaře (Petr Slavíček, pak Mikuláš a Bartoloměj), rajtknechta (Jakub), lokaje (Matěj, Jiřík), forejtra (Jiřík Karel), kočího (Havel, Václav Pařízek), kuchmistra (Jiří) a kellermistra (Jiřík) a komorné (Dorota Bartoška, Leonora).(35) V jednom případě je mezi kmotry s dvěma Dobřenskými zapsána také 21. 2. 1666 paní Bryslová a jediný křest dcery Eusebie Veroniky Kateřiny Bryslové 25. 11. 1666: i v latinském zápise matku i kmotru zapsal farář v pěkné formulaci jako "domina Mařenka". V Kratonohách r. 1666 a 1672 pobývaly i obě nevlastní dospívající sestry F. V. Brysla Veronika a Lidmila Alsterlové.(36)

Do Bryslovské domácnosti, zbohatlé zatím po smrti Veroniky Alsterlové o zděděný velkostatek Měšice u Prahy a o dům na Velkopřevorském náměstí, zasáhla nelítostně smrt Marie Apoleny Bryslové v dubnu 1675 a vdovec Brysl tak opět přichází do Prahy do úřadu desk zemských v opačné situaci než r. 1658 a 28. 4. 1675 přejímá poručenství a péči nad dědictvím a synem Františkem Šťastným a nad dcerou Antonínou po své zemřelé manželce M. A. Bryslové - Dobřenské.(37) Až roku 1677 se znovu objevuje v Kratonozích z bryslovské domácnosti preceptor Šimon a kellermistr Jiřík jako svědectví, že dorůstající syn a vdovec Brysl

sem přesídlili z Prahy či z Měšic a v dalších letech opět se s kratonožským panským prostředím sžívají i další bryslovští zaměstnanci (komorná Sabina Ruznerová, lokaj Matěj Hrdlička, komorník Andres Paier, služebník Matěj Dřevojan a rajtknech Matěj Hovorka).(38) Matriční zápisy ohlásily i závažnou změnu v rodinných poměrech vdovce Brysla, když mezi kratonožskými kmotrami přicházejí služebné paní Eleonory Bryslové (Marie Kateřina Albrechtová komorná, Ančka děvečka a Anna Lefflerová hofmistryně) či sama nová kratonožská paní 1. 1. 1681 a 25. 2. 1681.(39) Novou manželkou Františka Václava Brysla se stala Eleonora dcera Jana Karla Coenense, hofrychtéře královských věnných měst z úřednické rodiny nejspíše též belgického původu, usazené v Praze od třicetileté války a později v Hradci Králové a pronikl též se získaným šlechtictvím mezi feudální velkostatkáře koupí statku Ještětice pod Orlickými horami.(40)

Zatím roku 1677 vyvodil důsledky z beznadějné biologické situace v rodě Dobřenských a Straků Bohuchval Jaroslav Dobřenský z Dobřenic, když on sám i jediný bratranec Jan Petr Straka z Nedabylic v pokročilém věku zůstávali bezdětní. Zatím co Straka později odkázal Libčany vzdáleným příbuzným a substituoval jim strakovskou akademii a nadaci, B. J. Dobřenský se rozhodl odprodat svůj velkostatek Horní Teplice nad Metují k rukám svého jediného příbuzného 13letého Františka Šťastného z Bryslu jeho otci Františku Václavovi z Bryslu. Transakce byla umožněna tím, že František Václav 12. 9. 1677 prodal někdejší matčin statek Měšice Janovi Hertvíkovi z Nostic za 21 000 zl.(41) a tak mohl 16. 9. 1677 uzavřít kupní smlouvu se svým švagrem B. J. Dobřenským a koupit od něho za 29 000 zl. toto významné rodové sídlo, kde Dobřenští sídleli od r. 1615.(42) sám Bohuchval Jaroslav Dobřenský se odstěhoval do Slezska na Nimmersatt a před svou smrtí stačil vykoupit r. 1694 někdejší rodový nedíl Dobřenských velkostatek Dobřenice pro Ferdinanda Rudolfa Dobřenského z vzdálené chvalkovské linie, protože zatím zhasla jeho naděje na Brysly jako pokračovatele rodu teplických Dobřenských. František Václav Brysl dlouho neužil svůj ideální majetkový komplex, tvořený dvěma doplňkovými velkostatky v lesnaté a úrodné části východních Čech a domem na Malé straně ani své druhé manželství. Roku 1682 v Praze onemocněl, léčil se a 5. 3. 1683 zemřel.(43)

5. Rodina, knihovna a alchymistická laboratoř F. V. Brysla

Sotva padesátiletý František Václav Brysl sestavil 31. 12. 1682 v Praze svou obsáhlou osmistránkovou poslední vůli jako mistrovský kousek české právní praxe a jako bohatý zdroj informací, přesahujících daleko genealogickou problematiku.(44) Ve svém jediném synovi Františkovi Felixovi Nicasiovi Bryslovi měl universálního dědice, ale měl při jeho zdravotním stavu dobrý důvod počítat i s eventualitou, že syn zemře před dosažením zletilosti, nebo že vstoupí do duchovního stavu. V takovém případě svou závětí svému synovi substituoval jako dědice invalidní nadaci podle vzoru generála Strozziho, který pro zraněné vojíny určil svůj velkostatek Hořice a založil tak pražskou invalidovnu. Brysl neměl jiné řešení, protože jeho zbývající dítě dcera Antonína, již v té době byla přijata do kláštera sv. Anny na Starém městě pražském jako řádová sestra a mohl závětí jen zvýšit její finanční přínos do kláštera: jako s eventuelní dědičkou s ní již počítat nemohl. Ve své závěti vedle obvyklých legátů církevním ústavům včetně královéhradeckých kanovníků, pražské Lorety i kostela v Dobřenicích odkázal svým dvěma nevlastním bratrům Františkovi a Kryštofovi Alsterlům po jednom koni, nevlastní sestře Veronice Gilteové 100 ovcí, druhé nevlastní sestře Lidmile Campionové stříbrnou láhev a vdově Maggauerové také stříbrnou láhev. Výmluvné a charakteristické

jsou legáty F. V. Brysla členům jeho přátelského okruhu. V přesném hierarchickém sledu odkázal nejprve apelačnímu radovi hr. Hartigovi svůj oděv, svému ošetřujícímu lékaři Pavlovskému pár kočárových koní, malíři Karlovi Škrétovi tři centnýře másla, komornímu expeditorovi Ludvíku Albrechtovi Zwicklerovi 100 tolarů, jeho synovi kus zlata v ceně 6 dukátů, synovu vychovateli Baltazarovi Rollerovi 100 zl. a svému sekretáři Jakubovi Antonínu Dvořáčkovi 30 zl. Všichni Bryslovi služebníci v domě i ve dvorech dostali ze závěti dvojnásobek svého ročního platu a osm dalších Bryslových zaměstnanců sloužících u něho bezplatně (Hanzl, Samuel, Gottfried, Vencl Kříž, pekař Balcer, Adam, Káča a Dorota) dostalo po jednorázové částce 50 zl. se zajímavým zdůvodněním svědčícím, že F. V. Brysl si v závěru svého života dobře uvědomoval své vykořisťovatelské já: byly určeny "pro začátek jejich hospodaření a výživu". Podobně výrazné humánní poslání s nesporným sebekritickým pokáním má poslední bod jeho závěti, určené jeho poddaným velkostatku Kratonohy, obsahující cennou informaci o denní kalorické dávce poddaných. František Václav Brysl totiž stanovil, že celý rok po jeho smrti bude povinna jeho pozůstalost z prostředků velkostatku poskytnout vždy jednou v měsíci v kratonožských stodolách pohoštění jeho někdejším poddaným na třech mlatech pro muže, ženy a děti o dvou chodech a stanovil na osobu dávku jedné libry masa (půl libry vařeného a půl libry pečeného) a dávku piva (2 žejdlíky pro muže, 1 1/2 žejdlíku pro ženu a 1/2 žejdlíku pro dítě) a neomezovaný příděl chleba. Nad touto mimořádnou celoroční "stodolní" nadační hostinou měl z pověření testátora bdít Jan Ignác Puc z Adlersturmu. Závěť pak obsahovala ještě apel na Bryslovy dosavadní poradce (L. A. Zwickler a další), aby dědici a poručníkům při správě majetku pomáhali a stanovila naturální deputát pro Maxmiliána Ferdinanda v. Saltza, od kterého krátce předtím koupil F. V. Brysl jeho statek v Obědovicích, připojený ke Kratonohám. Krátce potom 15. 2. 1583 sepsal Brysl dovětek ke své závěti, kde nahradil osobu J. I, Puce do funkce vykonavatele závěti a poručníka Jana Petra Straku z Nedabylic s tím, že Straka je "blízký pokrevní příbuzný mého syna". V téže době na právě maltézského řádu 15. 1. 1583 převedl Brysl svůj dům čp. 490 na Velkopřevorském náměstí včetně přikoupených a včleněných objektů v sousedství na svého syna Františka Šťastného.(45)

Vedle Bryslovy závěti jsou nejlepšími prameny pro poznání jeho osobnosti, majetku a velkostatku Kratonoh dva deskové inventáře jeho tvrze a velkostatku Kratonoh, pořízené po 12. 3. 1683 a 23. 4. 1686 deskozemskovým komorníkem Martinem Kučerou.(46) prvý byl určen poručníkovi Janovi Petrovi Strakovi a druhý Františku Mikulášovi Alsterlovi, který na sebe poručnictví r. 1686 převedl. Komorník Kučera popsal kratonožskou tvrz zemřelého Františka Václava Brysla jako obytnou a správní jednotku s řadou vedlejších skladových, kulturních a technických i lékárnických prostor, jejich mobiliář a uložené zásoby zevrubně zaznamenal. V přízemí byla velká jídelna (taflštuben), dvě ložnice, dvě kanceláře, lékárna, ložnice, kuchyně a řada menších komor a v patře kratonožské tvrze byla další jídelna, hostinské pokoje, dvě alchymistické laboratoře a komora. V truhlách i volně byly v kancelářích i v pokojích uloženy písemnosti pro správu velkostatku Kratonoh, sahající pozemkovými knihami zpět až do roku 1597, běžné velkostatkové účty, dopisy zemřelé Marie Apoleny Bryslové - Dobřenské, právní dokumenty, kvitance a písemnosti krajského úřadu z období, kdy Brysl byl za rytířský stav krajským hejtmanem. Brysl měl ve své knihovně řadu odborných spisů alchymistických a chemických a významná díla teologická a filosofická.. Zajímavé bylo vybavení jeho obou alchymistických laboratoří s tavícími pecemi a zásobou chemikálií, křivulí a náčiní. František Václav

Brysl se zřejmě osobně podílel na správě svého majetku, měl intenzivní odborné a kulturní zájmy a dobře vedenou a zásobenou domácnost i dvory. Druhý inventář pořízený při změně poručníka se neliší podstatně od inventáře z roku 1683 a potvrzuje bohatý plastický obraz sídla netypického výrazného barokního velkostatkáře Brysla, který řadou svých detailů (Deskartovy spisy, obrazy, vybavení alchymistické dílny, rozsah spisovny a archivu a pod.) je zcela mimořádný.

6. Osudy a dědictví posledního rytíře Brysla.

"Jeho Milost pán mladej" František Šťastný rytíř z Bryslu vyrůstal na rodné tvrzi v Kratohohách, kde je doložen 17. 7. 1677 svým preceptorem a 22. 9. 1681 svou hofmistryní a později po otcově smrti na křtinách v Libčanech a v Kratonohách r. 1683 a 1685,(47) stejně jako jeho nevlastní matka Eleonora Terezie Bryslová roz. Coenensová. Po jejím provdání 6. 1. 1686 v Hradci Králové (48) a odstěhování do Prahy, kde po roce i zemřela(49) zůstal zcela bez rodiny a dospíval se svými jedinými žijícími příbuznými, nevlastním bratrem Alsterlem a se dvěma nevlastními provdanými sestrami. Na převzetí otcova dědictví Kratonoh a Teplic čekal až do své zletilosti roku 1690; s ní nejspíše souvisí intabulace otcovy trhové smlouvy o koupi Teplic 7. 12. 1690. Výběr jeho manželky, nenáležející ani východočeskému ani pražskému okruhu, nasvědčuje tomu, že léta 1685 - 1690 strávil po vzoru tehdejších dospívajících kavalírů cestami, kde nejspíše svou manželku poznal. Oženil se s Barborou Izabellou Michnovou, dcerou Viléma Václava Michny sv. p. z Vacínova z michnovské zapadlé terciogenitury, jejíž předek ani nebyl r. 1626 pojat svými bratry Pavlem a Jiřím Vilémem do panské nobilitace a izoloval se od obou starších bohatých, ale nakonec vymírajících a bankrotujících linií hrabat Michnů. Sňatek B. I. Michnové s bohatým pánem 150 poddaných a dvou velkostatků a majitelem domu v Praze se stal přes jeho malé zdraví či právě pro něj životní šancí rodu Michnů z Vacínova. Z manželství Františka Šťastného Brysla a Marie Izabelly Michnové se totiž narodilo jako pohrobek jediné dítě Barbora Bryslová 28. 11. 1692, které však po několika dnech zemřelo a vdova se stala spoludědičkou manželova jmění.

Mladý asi 28letý F. Š. Brysl byl na svém sídle v Teplicích nad Metují v těžké nemoci upoután na lůžko a stěží stačil 14. 10. 1692 nadiktovat před svědky svou závěť. Sil k jejímu podepsání již neměl. Proti otcově závěti, koncipované s vybroušenou právní rutinou je synova závěť prostá a nese rysy tvrdé tragiky, statečnosti a jasné předtuchy konce všech konců. Mladý Brysl si v ní přál být pochován vedle svého otce v Kratonohách a vyhlásil za svého universálního dědice dítě, jehož porod manželka očekávala. Své manželce závětí stanovil dědický nárok částkou 20 000 zl. v případě, že pohrobek by byl syn a 30 000 zl. kdyby měla dceru - pohrobka. Moudře a statečně svému pohrobkovi v závěti stanovil pro případ jeho smrti dva substitury: nevlastního bratra Františka Maxmiliána Alsterleho, který měl zdědit boharynskou polovici jeho velkostatku Kratonoh a pražské domy a manželku Barboru Izabellu Michnovou, která měla zdědit Kratonohy s přikoupenými Obědovicemi. O velkostatku Teplicích, jehož majetkové poměry pro nezapravené dluhy nebyly jasné, závěť nehovoří. Cennými dary pamatoval umírající F. Š. Brysl na oba manželčiny bratry: baron Martin Michna dostal jednoho jezdeckého koně, tři hřebce a tři klisny a baron Jan Vilém Michna také jezdeckého koně a 6 klisen s tím, že při výběru dá mladší přednost staršímu. Značnými legáty po 1 000 zl. pamatoval F. Š. Brysl na své dvě nevlastní tety

z rodu Alsterlova Gilteovou a Campionovou. Stačil ještě zavázat své dědice, aby zařídili opravu kostela v Kratonohách a vyplatili služebnictvu dvojitou roční mzdu. Jeho závěť zapsalo a podpisy osvědčilo pět přátel, mezi nimiž byl i strýc F. M. Alsterle. Svědci Václav a Vilém Negroniové v. Risenbach a strýc Alsterle v Praze 2. 12. 1692 při publikování závěti osobně znovu potvrdili platnost závěti podle OZZ 0 19 a závěť jako právoplatná byla zapsána do desk.(50)

Protože zatím zemřela i dcera - pohrobek, oba substituovaní dědici, strýc František Mikuláš Alsterle a vdova Barbora Izabella Bryslová roz. Michnová se ujali svých dědických podílů. Vdova si proto 15. 1. 1693 vyžádala deskovou inventuru své polovice velkostatku Kratonoh a již 26. 1. 1693 v přítomnosti deskového komorníka převzali za ní od poddaných přísahu věrnosti šlechtičtí sousedé Mikuláš Antonín Bukovský z Hustiřan a František Albrecht Jestřibský jako její zmocněnci.(51) Inventující komorník zastihl tvrz Františka Šťasného Brysla v Kratonohách s nepodstatnými změnami proti stavu z roku 1683 a 1686. S pietní přesností uvedl při popisu pracovny zemřelého na jeho stole otevřenou knihu v modrém taftu "Questiones Theologiae" a "Metamorphosis Planetarium", dopisy, účty, zásobu psacího papíru, dýku, loutnu v pouzdře a českou modlitební knihu. Majitelem tvrze s knihovnou, archivem, obrazy, lékárnou, alchymistickou laboratoří, zásobami plátna a ložního prádla, stájemi a sýpkami a s celým velkostatkem se stala mladičká vdova. Po čtyři generace budovaná tradice a majetek rodu Bryslů se náhle ocitl bez pokračovatele, protože z příbuzných rodů Straků, Dobřenských a Náchodů-Březnických žili jen staří bezdětní poslední potomci svých linií a jediný syn z rodu Alsterlů Maxmilián Alsterle (nar. 1676) patřil zcela jinému okruhu.

Selhala zcela i možnost, že by v bryslovských tradicích pokračovala vdova Barbora Izabella Bryslová. Usídlila se spočátku na zděděných Kratonozích, provdala se však v Praze 9. 1. 1695 za Františka Benedikta hr. Mamminga, odstěhovala se a zděděné Kratonohy a Obědovice, u nichž se objevily dodatečně sporné pohledávky přenechala svým bratrům Michnům, kteří udrželi rodu Michnů alespoň Obědovice: dožila daleko od Čech.(52)

Vzdálení jakékoliv falešné sentimentality či feudofilie a vážíce střízlivě i parazitní charakter a míru vlastního zavinění na špatném vlastním zdravotním stavu lenošící šlechty české 17. století, nelze nevidět lidskou tragiku vzdělaného kulturního rodu, jehož vymření 28letým Františkem Šťastným Bryslem uvedlo do pohybu celou lavinu dědických vztahů, zbořilo otcem a babičkou vybudovaný majetkový komplex, zničilo slušný majetkový archiv na tvrzi v Kratonozích a zmařilo beze zbytku vytvořenou rodovou tradici uměleckých, filosofických, alchymistických, náboženských a ekonomických zájmů, sahající až k pradědovi Františku Ostrštokovi. Tak jsou dějiny Bryslů z lidského a genealogického pohledu neveselým vyprávěním o tvrdých korekturách plánů a tradic, nelítostně zákonitě likvidovaných díky nízkému počtu přežívajících dětí (1 a 2) a díky nízkým dosaženým věkům nositelů generací (41, 45, 49 a 28 let). Přes naprostou diskontinuitu rodu Bryslů a přes úplný rozpad majetku, archivu a celého dědictví Bryslů, je jejich genealogie svou netypičností a dakadencí, nehledě k přínosu faktografickému, poučná.

Afilační schema Bryslů, Dobřenských, Straků a Alsterlů

- Jan Jiří Straka + 1616
  - Petr Straka
    - Jan Petr Straka + 1720 Ø
  - Anna ∞ Bohdanecká
- Václav Bohdanecký + 1614 Teplice n. M.
  - Alžběta Bohdanecká + 1620
- Jan Dobřenský + 1600
  - Jan Petr oo Dobřenský + 1645
    - Bohuchval Jaroslav Dobřenský + 1690 Ø
    - Marie Apolena Dobřenská + 1675
- Bohuchval Jaroslav z Náchoda + 1615
  - Eleonora oo z Náchoda + 1655
- David z Bruselu + 1601
  - Jošt z Bryslu + 1635
    - František Václav z Bryslu + 1683
      - František Šťastný z Bryslu + 1692 Ø
- František Ostrštok
  - Veronika ∞ Ostrštoková
- Mikuláš Alsterle
  - Jan oo Alsterle + 1666
    - František Mikuláš Alsterle + 1718
      - do 1829.

POZNÁMKY

1. J. Pilnáček, Staromoravští rodové, Vídeň 1930, str. 281 podle Listinář Selského archivu I, Olomouc 1902, str. 98-99, kde edice listiny z 28. 1. 1665 se špatným čtením, korigovatelným podle běžných pomůcek (např. B. Burian, Konický okres, Brno 1939, str. 102) na správné Grýzl, Griessel a pod.
2. A. Rybočka, Z Brysle, Riegerův slovník naučný 1, Praha 1860, str. 933 s využitím statě Pilátovy (str. 4) a rozšířené pak v PAM XV
3. Křestní jméno Jobst v tomto tvaru v českých a německých textech u Jošta z Bryslu uváděno v původním znění, ale velmi často také Jošt a ojediněle Jodok, také forma přídomku z Bryslu má menší varianty, zde sjednocené.
4. Státní ústřední archiv v Praze, Stará manipulace (dále SM) D1, písmeno B 39, koncept dluhopisu císaře Matyáše
5. SM B 321/1, opis dlužního úpisu z 1640
6. Archiv hl. města Prahy, matrika sv. Tomáše (dále jen TO) N1 01 1590-1630, str. 113
7. Státní ústřední archiv v Praze, Desky zemské větší (dále DZ) 315, F 11 v trhové smlouvě z 26. 7. 1661
8. SM L 8/6 koncept listu L. Šercerovi
9. A. Schimon, Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien. Česká Lípa 1859, str. 16 bez udání pramene a A. Rybička, Umělci na dvoře Rudolfa II, Památky archeologické a místopisné 15 (1890 - 92), str. 684 podle spisů Adelsarchivu ve vídeňském státním archivu: u v. Doerra, Krále, Sedláčka a M. Koláře bez zmínek. Náplň znaku tedy známa jen z náhrobku u sv. Tomáše
10. SM B 321/1 císařova rezoluce komoře a D1 písmeno B 39 koncept přípisu komory celnímu komisaři Janovi Jakubovi Brunovi
11. SM K 12/9 koncept místodržících úřadu nejvyššího purkrabího
12. SM M 6/53 císařská rezoluce z 26. 11. 1632
13. SM B 10/13 později pořízené výpisy. K osobě A. Du Bois dobrý svod materiálu František J. Procházka, Die Familien de Bois in Böhmen. Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft Adler VIII (1919), str. 263
14. SM C 15/10 (Čabelický) a L 2/21 (Loubský)
15. SM A 27/7 s výstižnou osobní anotací "Unser lieber Getreue Jobst von Brüssel, unser Hof-Handelsmann".
16. T. Bílek, Dějiny konfiskací v Čechách. Praha 1883, str. 420
17. tamtéž str. 304
18. DZ 149 A 6 při deskovém zápisu z 20. 10. 1645
19. V. Líva, Pražská města (Berní rula 3, Praha 1949, str. 132) a o prodeji domu J. Milde, Jiří Myller z Milhauzu, pán na Mimoni, Děvíně a Zvoleněvsi. Sborník jednotky starých českých rodů 12 (1947), str. 97, protože Jiří Myller byl zetěm Breitšvertovým
20. V. Líva tamtéž str. 30 a 40 aj. (ale s nedopatřením následkem ztotožnění vdovy Ostrštokové a dcery Ostrštokové, tím odůvodněna představa J. Brysla jako "boháče") a K. Ruth str. 845
21. TO N2 02 str. 2 (s marginálním doplněním jména křtěného syna František) a 37.
22. Z. Kolovrat. Náhrobky a epitafy v pražských kostelích. Časopis Rodopisné společnosti československé 3 (1931), str. 81 (opis náhrobku) a 73 (obraz znaku na náhrobku, dosud heraldicky nevytěžený), ale předtím již J. Schaller Praha III str. 50 a K. Ruth str. 1049 při jejich popisech kostela sv. Tomáše: Schaller zastihl ještě celé slovo "gemmarius" (klenotník)

23. DZ 145 A 26v se stanovením Veroniky Kateřiny Bryslové rozené Ostrštokové poručnicí nad syny Františkem Václavem a Janem Cyrylem podle rozhodnutí zemského soudu, intabulované 10. 10. 1635
24. SM 0 28/2 obšírné vyjádření puchhalterie komory k jeho vyúčtování ze 14.11. 1630, hlavní podklad odsudků T. Bílka 917, 334 a 971 a K. Rutha 1062
25. SM 0 28/1 intervence ve prospěch "slovutného Jana Alsterle JMC kanceláře české v německé expedici referendarius a koncipista"
26. DZ 149 A 6 s typickou koruptelou "Veronika prv Zbryslová nyní Alsterlová rozená Ostrštoková z Astfeldu"
27. T. Bílek uv. m. str. 420
28. SM A 23/7 Kolovrat a B 10/13 Du Bois, (peněžní rezerva nalezena opět ve clech a pivním tácu)
29. DZ 315 F 11 a Bílek 304
30. SM B 321/1 s posledním stanoviskem komory z 5. 1. 1665
31. DZ 478 A 28 (složení přísahy k zemi) a DZ 152 N 15 (renunciace)
32. DZ 315 F 11 intabulace smlouvy 21. 3. 1165 se zmínkou o postupu pohledávky matce
33. DZ 74 K 18v až K 29intabulace konečného elaborátu z 10. 11. 1673
34. Státní ústřední archiv v Praze, Sálbuch 74, fol. 91 bez popisu znaku a bez odvolání na nobilitační diplom z r. 1627
35. Státní oblastní archiv v Zámrsku, Sbírka matrik, Kratonohy 1664, str. 3 až 24 pass.
36. tamtéž str. 18(s pěknou formulací "urozená a statečná rytířka panna Veronika Alstyrlová") a str. 21 (Lidmila Alsterlová z Boharyně a z Kratonoh)
37. DZ 265 K 24
38. Kratonohy, str. 30-38
39. Kratonohy str. 39-48 a 41 a 42 (JM paní Eleonora Zbryslová a JM paní Eleonora Terezie Zbryslová)
40. DZ 268 F 23 se zmínkou o rodině v kšaftu z 3. 7. 1687 (bratr Jan Kornelius v. Coenes a nevl. syn František Šťastný Brysl), která propadla genealogickým sítem jako Bryslové
41. DZ 392 D 26 intabulace z 18. 10. 1677
42. DZ 401 B 4 intabulováno však až synem 7. 12. 1690
43. Kratonohy str. 170 k posouzení rychlosti při otevření závěti v Praze v úřadu desk zemských 12. 3. t. r.
44. DZ 267 E 1 a E 5 (kodicil) intabulované 12. 3. 1683
45. Archiv hl. m. Prahy rukopis 4284, str. 322 a další
46. Státní ústřední archiv v Praze, Fideikomisy (dále DFKM) signatura 7 ED 8 a pro velkostatek Chlumec nad Cidlinou s prezentací 18. 5, 1683 a 30. 9. 1686
47. Kratonohy str. 30 (17.7.1677), 43 (22.9.1681) a 54 (7.11. 1683) a matrika Libčany 1683 - 1727, str. 4 a 20 (3. 6. 1683 a 10. 10. 1685, tu i matka)
48. Státní oblastní archiv v Zámrsku, matrika Hradec Králové, sv. Duch B, str. 29
49. DZ 268 F 23, závěť z 3. 7. 1687 intabulována 18. 8. t. r.
50. DZ 269 N 9
51. FDKM 7 E 8 s prezentatem v ÚDZ 6. 4. 1693
52. Stala se objektem zájmu R. Procházky, Genealogisches Handbuch erloschenen böhmischen Herrenstandsfamilien. Neustadt an der Aisch 1973, str. 189, 83 a 84, protože 4. 7. 1863 se v Rubeinu oženil sv. p. Jaroslav Procházka s vnučkou vdovy Bryslovy Walpurkou v. Schneebergovou: první sňatek a ovdovění B. I. Michnové však neregistroval.

DAŇ Z KOMÍNŮ V ČECHÁCH V LETECH 1596 - 1615

Václav Elznic

Vynalézavost českých králů a nejvyšších pánů berníků při hledání nových příjmových finančních zdrojů a textový rozsah sněmovních usnesení o berních sbírkách a daňových termínech narůstaly v 16. století rok od roku. Pádným důvodem pro zvýšení a rozšíření sortimentu českých daní, adresovaných tentokrát poddaným, měšťanům i šlechtě stala se roku 1595 skutečnost, že "dědičný nepřítel všeho křesťanstva, žíznivý nepřítel Turek" přešel do ofenzivy, která obdobně jako roku 1526 ohrožovala bezprostředně Slovensko, Moravu, Rakousko i Čechy. Sněm království českého v březnu 1595 nemohl neuznat oprávněnost žádosti svého krále o finanční příspěvek na najímání žoldnéřského vojska proti Turkům, povolil několik nových druhů daní, zvláště od židů a zavedl v Čechách povinné zvonění, mše a modlení každý den "ráno v sedm hodin na půl orloji a na celém orloji mezi dvanáctou a třináctou hodinou",[1] jako morální formu protitureckého boje, vyjadřující religiositu, společnou oběma církvím. Další novou daň s nebývalým a pitoreskním označením "sbírka z komínů" zavedl až sněm v příštím roce. I když zdanění komínů nemělo přímý dopad do řad našich předků a daň z komínů byla vybírána jen od svobodných obyvatel království, patří do okruhu zajímavých problémů, s nimiž se běžně místní historik nebo genealog setkává.

Sbírka z komínů byla jako nový druh daně legalizována usnesením sněmu království českého, konaného mezi 13. 2. a 13. 3. 1596 v Praze. Daňový objekt i způsob přiznání k dani z komínů a její vybírání byly podrobně vypsány v tištěných sněmovních artikulích v kapitole "Sbírka z komínův" a "Jakým řádem táž sbírka v městech z komínů se vybírati má".[2] Logicky při stavebním vybavení domů na vsích bez zděných komínů při téměř výhradném použití dřeva na stavbu poddanských domů našich předků v 16. století byly daní míněny kamenné a cihlové stavby měšťanů a šlechty. Zdá se, že prvotní úmysl navrhovatelů byl ještě tendenčnější a zdaněny měly být jen komíny, opatřené domy v městech. Alespoň vyslanci města Prahy na sněmu si do svých sněmovních poznámek definovali daň z komínů jako daň, "... kterou stavové vyšší na samý stav městský uvésti chtěli" a spokojeně ji výstižně formulovali jako daň "... z komínů... zámků, hradů, tvrzí, sídel, obydlí".[3] Spravedlivé zákonné usnesení sněmu o dani z komínů bylo ze sněmovních artikulů z roku 1596 stereotypně přejímáno po celé desítiletí do sněmovních tisků po celou dobu trvání daně z komínů. Usnesení vysvětluje, že důvodem pro zavedení daně z komínů je krytí finančních nákladů na protitureckou armádu v Uhrách a že dani jsou podrobeny bez rozdílu císařské, panské i rytířské zámky, hrady, tvrze a sídla, dále kláštery, domy a dvory, náležející císaři, pánům, rytířům, duchovním, manům, dědinníkům domy dědičných rychtářů a domy ve všech hražených městech. Sněmovní usnesení přitom přesně vysvětluje, že ve skutečnosti nejde jen o daň z každého komínu, vyvedeného nad střechu, ale o daň z každé vytápěné místnosti - spíše by tedy byl výstižnější název daň z krbů - a v poněkud těžkopádné definici říká "... z každého komínu by pak dva neb tři pospolu byly, tolikéž kolik ohňův se pod ním topí, každý oheň za komín počítajíc, kdyžby toliko týž komín nad střechu vycházel."[4]

Od roku 1596 tedy krajští berníci vybírali vedle dalších daní také daň z každé nepoddanské šlechtické, městské i jiné domácnosti, vybavené zděným krbem a komínem po 20 groších míšenských ve dvou termínech (polovina částky se vybírala na sv. Víta a polovina na sv. Havla) na základě místopřísežných zpečetěných daňových přiznání, která podle usnesení sněmu musela města, kláštery, šlechtici, dědinníci svobodníci a úředníci císařských panství ve formě "listů přiznávacích" s údajem o počtu komínů v obvodech jejich měst a panství předložiti krajským berníkům. Daň z komínů byla účtována separátně od dalších daní a sbírek a soustřeďovala se na pražském hradě v pokladně nejvyšších berníků království českého. Pro rok 1603 se z archivu nejvyšších berníků, jinak zcela zničeného, zachoval celostátní přehled o všech daňových přiznáních měst, velokstatků, svobodníků a klášterů, sestavený podle krajských soupisů a z něho je možno vytvořit si přesnou představu o počtu zdaněných komínů v Čechách a o počtu poddanských domácností, které daní z komínů zatíženy nebyly, protože z převažující většiny nebyly dosud komíny opatřeny.[5]

Soupis zdaněných komínů a poddaných v Čechách roku 1603 :

Kraj	Počet komínů	Počet poddaných
Hradecký	4 669	20 820
Bechyňský	4 051	18 644
Plzenský	3 733	16 196 1/2
Litoměřický	3 664	15 254
Boleslavský	2 009	13 337
Chrudimský	2 838	11 492
Žatecký	4 074	10 327
Prácheňský	1 948	9 092
Čáslavský	1 456	8 904
Kouřimský	1 707	7 959 1/2
Slánský	1 153	5 109
Podbrdský	254	3 129
Vltavský	189	2 482 1/2
Rakovnický	681	2 085
Celkem	32 426	144 831 1/2

Daň z komínů od měšťanů a šlechty vynesla podle tohoto přehledu krajů, řazených podle své velikosti, při daňovém základu 20 grošů míšenských jen asi 10 000 kop gr. míš., tedy ve srovnání s výnosem berně placené poddanými (150 000 kop gr. míš.) částku nízkou a původně snad byl odhad ještě pesimističtější.[6] V žádném případě tato daň z komínů či z krbů, přirovnatelných nejspíše k dnešním etážovým vytápěním, nijak nezatížila poplatníky, asi 20 000 svobodných bohatých obyvatelů českého království. Zajímavé je srovnání daňových sazeb ostatních s daní z komínů roku 1602 a se sazbami zvýšenými v následujícím desítiletí.

Daňové objekty a sazby r. 1602 a 1615 :
(kopy a groše míšenské)

Daňový objekt	Zdanění 1602	Zdanění 1615
poddaný	1. 00	1. 30
farář	3. 00	4. 00
mistr ovčák	1. 00	1. 00
ovčákův pacholek	0. 30	0. 30
mlynář s 1 kolem	1. 00	1. 00
žid nad 20 let	3. 00	6. 00
žid do 20 let	1. 30	3. 00
židovský dům	1. 20	10. 00
dvůr svobodníka	6. 00	7. 00
komín	0. 20	-

Výnos daně z komínů však klesal, šlechta a města snadno dosahovala po požárech i z jiných důvodů snížení původně přiznaných počtů, byly i námitky proti nivelizační tendenci neodlišující zámecké obydlí od malých městských domů a byla proto zrušena, jakmile král a jeho berníci nalezli r. 1615 jinou cestu, jak zdanit svobodné obyvatelstvo. Šlechta, měšťané, církevní vrchnosti a ostatní svobodní obyvatelé od té doby neplatí daň podle počtu svých domů a domácností, ale počtu svých poddaných a to ve značnější výši 40 grošů míšenských. Nový daňový katastr českého království z roku 1615 proto daň z komínů nezná. Byla nahražena berní domovní a jen někdy a na Moravě za změněných okolností se někdy i této berni později říká berně z komínů.

Poznámky:
1. Sněmy české sv. 9, str. 89 - 91
2. SČ 9, 258 - 259
3. SČ 9, 238
4. SČ 9, 258
5. Marat, 1615, str. 60
6. SČ 10, 576 projekt příjmu z daní, předpokládající daň od poddaných ve výši 1 tolaru, ale neuvěřitelně nízký výnos a sazbu daně z komínů (1500 kop míš., po 10 gr. míš.).

DOLNORAKOUSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV A MORAVSKÁ GENEALOGIE

Jan Skutil

Vědečtí pracovníci vídeňského dolnorakouského zemského archivu dr. Silvia Petrin a dr. Fritz Eheim, jejichž bohatá vědecká historiografická práce je dobře známa i u nás, vydali ve vědecké populární řadě spisů, družících se k časopisu Unsere Heimat, velmi užitečnou příručku informativního charakteru o dolnorakouském zemském archivu, která nám v mnohém připomíná i publikaci jihomoravských okresních archivářů: Pozvání do minulosti (1971) nebo některé z drobnějších průvodců po našich okresních archivech z přelomu padesátých a šedesátých let (máme na mysli např. Růžičkův informativní přehled o litomyšlském archivu). Pro nás má publikace Silvia Petrin - Fritz Eheim, Das Niederösterreichische Landesarchiv (Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich,

Bd. 22, Wien 1977, 28 S.) význam nejen z hlediska metodologického archivářského a z pohledu pracovníků v pomocných vědách historických (hned na titulní straně je umístěn dolnorakouský zemský znak), ale také, pokud jde přímo o informace o genealogických a heraldických materiáliích, mající přímý vztah k českým zemím.

Úvodem práce jsou uvedeny všeobecné informace o archivech a o povolání archivářském, z čehož je přímo vidět analogickou tendenci jako v oblasti jihomoravské archivářské činnosti, dále se přechází k informacím o rakouském stavovském archivu (přičemž řecký pojem Archeion se překládá Amtshaus, Behörde), který byl budován ve stavovském domě zakoupeném v r. 1513 od Lichtenštejnů (Nö. Landhaus in Wien I, Herrengasse 13), popisují se zemské dolnorakouské sněmy a knihy zemských stavovských jednání od r. 1506 a dvojí sněmovní jednání na podzim a zjara, stavovská registratura, nová stavovská registratura, stavovské knihy a archivy tří panských stavů (prelátů - duchovenstva, pánů a rytířů), dále se přechází k popisu archiválií ve vztahu k zemědělské činži, jež jsou řazeny podle čtyř dolnorakouských čtvrtí: nad Manhartovým kopcem (dnešní Waldviertel), pod M. Kopcem (Weinviertel), nad Vídeňským lesem a pod Vídeňským lesem. Pozornost je věnována tereziánskému a josefskému katastru stejně tak jako stabilnímu, je vysvětlen pojem fase (= Steuerbekenntnis, tj. daňové přiznání). Dále se přechází k výkladům o sbírkách, nejdříve je podána informace o tzv. soukromých listinách, stavovských listinách, zemských listinách, klášterních listinách, patentech, rukopisných sbírkách, společenstevních a cechovních archivních fondech, o depotech a o pozůstalostech. Závěrem je podán přehled archivů zemské důležitosti a dolnorakouské zemské "vlády" od doby tereziánské zhruba po současnost. Informativní přehled je ukončen poučením o poslání zemského archivu ve Vídni.

Vzhledem k důležitosti archiválií, jež jsou zde stručně vyčísleny pro české a moravské zemské dějiny, zejména pokud jde o doplňující materiál k našemu v genealogii a heraldice (jde zejména o nám neznámé informace o Pernštejnech, o Sirotcích, o Ditrichštejnech, Lichtenštejnech, Salmech, Boskovicích aj.) je tento informativní přehled vítanou a nezbytnou příručkou zejména pro moravskou genealogii a heraldiku. Vzhledem k tomu i k instruktívní formě jejího podání, která by mohla být vzorem obdobným publikacím nezbytně závažným i v našich archivech, věnujeme jí zde pozornost a vřele ji doporučujeme nejen ke studiu, nýbrž i k zamyšlení při analogických pracích našich.

NAD GLOCAROVOU TRILOGIÍ

Viktor Palivec

V sedmdesátých letech našeho století vyšla v ostravském Profilu pozoruhodná rodová sága, sestavená do tří svazků od dalekého potomka olomouckého rodu Glocarů, Emiliána Glocara. Psal ji v letech šedesátých po náročném a důkladném prozkoumání pramenů moravských archivů a vtělil v cyklus vzniku, rozkvětu a pádu předního olomouckého patricijského rodu.

Životopis tohoto autora je sám o sobě románovou kronikou. Rodem z Lukavice u Zábřehu na Moravě (11. 7. 1906), po matce z Dubice, osiřel v 11 letech a ocitl se ve Zvoli. Později se stal adeptem kněžství čs. církve, pak studoval pra-

voslavnou teologii v Sarajevě a působil jako pravoslavný kněz ve Srěmu. V roce 1930 byl vyslán srbskou pravoslavnou církví do USA jako duchovní pastýř tamních srbských vystěhovalců. Usadil se v Akronu, Ohio, kde žil po dvacet let. Vyštván odtud srbskými monarchisty přešel do Lublinu u kanadských hranic, kde spravoval farnost ruské pravoslavné církve. Zde odloučen od světa nalezl životní rovnováhu v umělecké tvorbě. A to hned ve dvou směrech: literárním a výtvarném. Těžko říci, zda to či ono převládá. Vzdal se duchovního úřadu a posléze se stal na pobočce marshfieldské university v Eau Claire členem učitelského sboru. Do literatury vstoupil Glocar počátkem třicátých let a to dvěma lyrickými sbírkami: Písně sirotků (1931) a Vigilie (1932). Je to poesie v podstatě zaměřená proti destrukci lidských hodnot, poněkud martyrologického kultu. Pak však přijdou díla z jugoslávského pobytu ze zapadlých vesniček, romány i povídky: Fruška gora (u nás vydaná roku 1946), Muž z Balkánu, Děti v bouři, Rebelie, Lutanija a další. Tu však již silně přitahuje vzpomínka a rodové vědomí moravských předků. Vzniká rozsáhlá románová freska generační o Glocarech, měšťanském to rodu 16. století v Olomouci, středisku tehdejšího kulturního a politického dění.

Zabýváme se touto prací autorovou proto, že dílo je vzácným příkladem rodové kroniky, psané v beletristické formě. Ovšem je to doba 16. století, avšak líčená velmi podrobně, ba přímo plasticky. Jen málo podobných kronik rodových v této formě bylo napsáno v poslední době v naší umělecké tvorbě. A to z hlediska nejen literárního, ale i genealogického a pokud se týče rodového erbu i heraldického.

Glocarova románová kronika o vzestupu a pádu rodu evokuje v podstatě snahu olomouckých měšťanů o moc a společenský vliv v městě s přihlížením k historickým proměnám a událostem tohoto století. Jde tu o několik generací rodu Glocarů, z nichž první je představována měšťanskou pekařskou rodinou Gabriela a Barbory Glocarových s příbuzenstvem, sourozenci i dětmi a vnuky a jejich osudy. Je zde velmi detailně a zároveň dobově přesvědčivě vykreslena touha této rodiny nejen po získání erbu, ale v osobě kanovníka Zikmunda také snaha po získání biskupské mitry a důstojenství. Líčení vydalo autoru na celý první svazek trilogie, nazvaný Olomoucká romance, která se stává odrazovým můstkem pro rozvíjení osudů další generace rodu v díle druhém, nazvaném po ústřední dějové postavě Magistr Gabriel, písař olomoucký. V této části, rodopisně i heraldicky pozoruhodné, jde především o splnění vytouženého přání magistrova: erbovní titulatura. Glocar ze Sedmidubů pyšní se nejen majestátem královským, ale především znakem, jejž autor blasonuje věrně dle erbovního listu s pečetí a dobovou dikcí roku 1537. Vžívá se do nového postavení erbovní rodiny a zde jsme účastni charakteristické férie, jakou dovedli obdarovaní erbovníci rozehrát především v zevní okázalosti. Erb je malován na stolicích, v průčelním kameni domu, na mísách, truhlách, stolech, na kachlových pecích, dokonce i na manželské posteli s nebesy a samozřejmě na portrétním rodinném obraze.

Zdánlivě zářivá budoucnost však se mění v třetím díle ságy, nazvaném Olomoucká elegie. Syn Justinián je nositelem údadku rodu, jako pravověrný luterán prohrává boj s mocí římské církve, odchází jako vyhnanec do Vratislavi a i když se po letech vrací, zůstává pro rodné město jenom psancem.

Autorova rodová freska má všechny znaky dobrého literárního díla, pokud posuzujeme v objektivní rovině. Vyspělá vyprávěcí forma, částečné použití archaických výrazů s jazykem zvláštního půvabu, ale především dějová osnova zaujme čtenáře měrou, jako málokterá kniha tohoto typu. Suchá rodopisná data spisovatel naplnil sytým a barvitým životem jednotlivých postav, plným vnitřního vzruchu,

napětí a činů tak, že v mnohém může být i vzorem pro rodové kronikáře, byť nemají tak nesporného talentu, jaký prověřuje na stránkách díla autor. Jsou dokladem toho, že sebe lépe zjištěné a ověřené filiace vadnou ve své suchopárnosti, pokud nejsou prostoupeny živými obrazy nejen vnitřního dění, vývoje a konců, ale také doplněny koloritem a událostmi doby, tak často zasahujícími do jednání a myšlení jednotlivých osob. V autorově díle je to především otázka náboženská tak příznačná právě pro biskupské a královské město Olomouc v 16. století. Tuhý zápas mezi církevní rezidencí a městem dělí soky na dvě strany s reprezentací osobností, ale i vztahů královské moci nad hlavní metropolí moravského markrabství. Autoru se podařilo vylíčit charakteristickou dusnou atmosféru konce tohoto století, předzvěst šerých dnů po pražském stavovském povstání na začátku třicetileté války.

To je jeden důležitý moment nikoli okrajové scenérie románové kroniky Glocarovy. Druhý a neméně příznačný je sledování a hodnocení životní vitality rodu, třebaže už v poněkud užším smyslu. Je pochopitelné, že příbuzenství a pokrevenství jednotlivých činitelů děje je vždy ve svých vztazích oblíbenou náplní jakéhokoliv románu, avšak zde, v této trilogii má důležitý obsah, dynamickou hodnotu, projevující se v rodové síle se všemi přínosy kladnými i zápornými. Moc peněz a majetku, touha po slávě a moci zápasí tu tvrdě s přetvářkou, pověrou, klamem, se vzbuzenými milostnými city a vášní. Negativní stránka převyšuje, silní jedinci scházejí a tak nakonec hlavní rodový kmen uvadá zároveň s pádem společenské moci a ztrátou majetku. Typický obrázek pro tehdejší měšťany, jimž sice finanční síla a konexe pomohly k erbu, ale nezachránily, ba zpřetrhaly biologickou sílu dalších květů a plodů. I nad olomouckými Glocary se zákonitě setmělo. Ztrácejí se z arény veřejného života města, a nikdy již nedosahují stupňů, jaké jim přineslo 16. století. Sporadicky žijí dál a volání rodové krve se pojednou ozývá až po více než čtyřech stoletích, kdy rodopisná metoda napomáhá jednomu z potomků zamyslit se, byť v zbeletrizované formě, k níž sama látka a děje vybízejí, zachytit osudy předků před dávnými časy a to v živé, krevnaté podobě a protikladech doby.

Rádi bychom poukázali na autorovu invenci k získání věrohodných dat k sepsání díla. Vzdálen vlasti z akronského domova měl stálé spojení s archivářem dr. Františkem Spurným ze Šumperka,"bez jehož vzácného zájmu a pomoci by tato kniha z této mé dálky nikdy nemohla být napsána," píše v dedikaci své trilogie autor. Jde tedy v podstatě o spolupráci odborného a jistě i genealogicky fundovaného poradce s umělecky cítícím spisovatelem, příklad, jak i zde mohou často šedá data listin, manuálů a urbářů pomoci k systematickému líčení dějů jedné rodiny a rodu.

Jen na jednu věc bychom rádi upozornili. Jde o heraldické zpodobnění glocarovského erbu. Autor v druhém díle své trilogie uvádí v textu erbovního listu z roku 1537 v archaické formě přesný popis znaku. Celkem shodně s malými výjimkami blasonuje znak také August Sedláček. Bylo by jistě správné tento znak ad oculos představit výtvarně tak, jak erbovní list znamená. Silně stylizovaná forma znaku na obalu druhého dílu je sice v souzvuku s pojetím obrazů první a třetí části trilogie, nicméně podle rigorosně pojatých heraldických pravidel a pouček, nevyhovuje. Jsou přehozeny strany štítu, zcela nerozeznatelná je přilba, točenice i monile, panně v klenotu schází rybí ocas a svázané, nikoli rozpuštěné vlasy zlatou stužkou, přikrývadla i feflíky jsou ztrnulé, lineární. Modernizace erbu pokročila až přespříliš daleko nad jeho autentičnost.

VĚČNÝ KALENDÁŘ A STANOVENÍ DATA VELIKONOC [1]

Antonín Horák

V Latinsko-českém slovníku genealogickém, který v r. 1976 vydala pro své členy GHSP, byl na straně 125 otištěn takzvaný věčný kalendář a návod pro stanovení data velikonoc. Chtěl bych upozornit, že v tomto návodu je několik nedopatření a chybných formulací, které způsobují, že výpočet podle tohoto návodu nedává vždy správný výsledek. Nejdříve však několik všeobecných informací, které jsou nutné pro lepší pochopení celého problému kolem data velikonoc.

Jak známo, stanoví se datum velikonoční neděle podle těchto církevních pravidel:

Základní pravidlo: Velikonoční nedělí je nejbližší neděle po prvním jarním úplňku Měsíce, který může padnout na dny 21. března až 18. (19.) dubna. Přitom se za první jarní den považuje vždy 21. březen, i když v některých letech je začátek astronomického jara již 20. března. Datum velikonoc se také neřídí podle skutečného Měsíce (to by bylo příliš složité), ale podle myšleného, pravidelně obíhajícího cyklického Měsíce (rozdíl mezi úplňkem podle skutečného a cyklického Měsíce může činit až tři dny). Doba mezi dvěma po sobě následujícími úplňky cyklického Měsíce se v církevních počtech zaokrouhluje na 30 dnů.

Výjimka 1: Velikonoční neděle může být nejdříve 22. března a nejpozději 25. dubna. Padne-li cyklický úplněk na 20. března, pak není ještě jarní a je jím až další úplněk dne 19. dubna. Je-li tento den právě neděle, měla by být velikonoční neděle až 26. dubna, což však není přípustné. Proto se cyklický úplněk přeloží z 19. na 18. duben a velikonoční neděle je pak 19. dubna. Tak tomu je na příklad v r. 1609, 1981 a 2076.

Výjimka 2: V určité periodě o 19 letech, jimž přísluší zlatá čísla 1 až 19, nesmí velikonoční neděle padnout dvakrát na 25. dubna a musí se přeložit na 18. dubna. (Zlaté číslo Z se vypočte tak, že se letopočet dělí 19 a zbytek po tomto dělení se zvětší o 1.) Tato druhá výjimka se uplatnila v r. 1954, jehož Z = 17. V tomto roce měla být VN 25. dubna. Poněvadž však na toto datum připadla VN již v r. 1943, který patří do stejného devatenáctiletého cyklu jako rok 1954, byla VN přeložena na 18. duben. Podobně to platí i pro rok 2049.

Z uvedeného je zřejmé, že při těchto složitých pravidlech není možné vyjádřit datum VN jednoduchým vzorcem. Proto například i známé vzorce matematika Gausse a astronoma Hartmanna jsou založeny pouze na základním pravidle a k oběma výše uvedeným výjimkám je nutno přihlížet zvláště. Přesto je výpočet podle těchto vzorců dosti složitý a nelze jej dobře provádět zpaměti.

Výpočet se však značně usnadní, jestliže se vyjde z data březnového cyklického úplňku a datum VN se pak určí podle věčného kalendáře. Je pak možno celý výpočet celkem snadno a rychle provést dokonce i zpaměti, bez jakýchkoliv pomůcek a kdekoliv. Pro tento účel jsem sestavil metodu výpočtu, která pak byla s určitými nepřesnostmi a poněkud zkráceně uveřejněna s příslušným věčným kalendářem v Latinsko-českém slovníku genealogickém. Tato metoda je universální, neboť platí jak pro juliánský, tak pro gregoriánský kalendář pro všechna léta od 700 do 2199 (což je zhruba rozsah Friedrichových tabulek, s nimiž byla tato metoda porovnávána)

Její universální použitelnost je ve vzorci pro březnový cyklický úplněk U_B dána členem a, jehož hodnota je pro juliánský kalendář a = 13, pro gregoriánský kalendář pak platí a = 6 pro léta 1583 - 1699, a = 5 pro léta 1700 - 1899 a konečně a = 4 pro léta 1900 - 2199.

Březnové datum cyklického úplňku je dáno jednoduchým vzorcem $U_B = \left\lfloor \frac{19Z - a}{30} \right\rfloor$, kde zlaté číslo $Z = \left\lfloor \frac{L}{19} \right\rfloor + 1$. (L je letopočet a symbol $\left\lfloor \frac{N}{k} \right\rfloor$ značí zbytek po dělení čísla N číslem k, tedy například $\left\lfloor \frac{51}{19} \right\rfloor = 13$, $\left\lfloor \frac{39}{30} \right\rfloor = 9$, hodnoty pro a byly uvedeny výše. Zmíněný vzorec lze uvést na tvar $U_B = 30 - \left\lfloor \frac{11Z + a}{30} \right\rfloor$, který je výhodnější pro počítání zpaměti (není nutno násobit devatenácti). Postup výpočtu je pak tento: Letopočet L se dělí 19, zbytek po dělení se zvětší o 1 (získá se tak zlaté číslo Z), výsledek se násobí 11, k součinu se připočte číslo a (viz výše) a výsledek se dělí 30. Zbytek po tomto dělení se odečte od 30 a získá se tím březnové datum cyklického úplňku (U_B). Padne-li toto datum na 21. až 31. března, jde již o první jarní cyklický úplněk a první neděle po něm je velikonoční. Vyjde-li datum nižší než 21, pak nejde ještě o jarní úplněk a je nutno k tomuto datu přičíst 30 dnů, čímž se teprve získá (dubnové) datum prvního jarního úplňku. Po něm pak následuje velikonoční neděle.

Nyní je možno se vrátit k návodu v Latinsko-českém slovníku. Jeho hlavní závada spočívá v tom, že se zlaté číslo počítá podle vzorce $Z = \left\lfloor \frac{L + 1}{19} \right\rfloor$ místo správného $Z = \left\lfloor \frac{L}{19} \right\rfloor + 1$. To vede k chybnému výsledku v letech 1082, 1177, 1272, 1519, 1614, 1747, 1899 a 1994. V návodu se také vůbec nepřihlíží k oběma výjimkám ze základního pravidla.

Dále je při podobných výpočtech velmi důležité pamatovat na to, že počítáme-li podle juliánského kalendáře, je i výsledek podle tohoto kalendáře, a stejně tak počítáme-li podle gregoriánského kalendáře, je výsledkem gregoriánské datum. Nesmí nás proto různý výsledek při výpočtu VN v r. 1583 (viz příklad 1 a 2 ve zmíněném Slovníku) svést k falešnému závěru, že se velikonoce v tomto roce v Praze (podle jul. kalendáře) a v Římě (podle greg. kal.) slavily v různé dny. Jde ve skutečnosti o tentýž den, který má ovšem v juliánském kalendáři označení 31. březen a v gregoriánském označení 10. duben. Rozdíl v datu tvoří totiž právě oněch 10 dnů, které byly při kalendářní reformě vynechány.

Závěrem bych chtěl ještě uvést, že jsem svoji metodu výpočtu velikonoc vypracoval speciálně pro počítání zpaměti spíše jako matematickou hříčku a že její praktická použitelnost je celkem omezená. Vyžaduje také ještě podrobnější návod zejména při použití věčného kalendáře. Tento věčný kalendář v té podobě, jak byl uveřejněn v Latinsko-českém slovníku, představuje totiž jen pouhý rámec pro určování dne v týdnu a pro počítání zpaměti poskytuje ještě řadu dalších možností ke zjednodušení a urychlení výpočtu. Teprve pak se může stát opravdu cennou pomůckou každodenní potřeby pro každého.[2]

POZNÁMKY

1. Redakční pracovní skupina pro vydávání Listů uvítala iniciativu autora, zkušeného odborníka a matematika - praktika, aby našim genealogům vyložil podrobněji z teoretické i praktické pozice svou vlastní výpočtovou techniku data velikonoc.

2. Z rozsáhlé odborné literatury lze uvésti alespoň 14 nejzávažnějších prací, v nichž by zájemci nalezli bližší a širší informace:

Friedrich G.: Rukověť křesťanské chronologie. Praha 1934
Sedlák V.J. : Tabulky pro převádění dat historických pramenů. Praha, GHSP 1970
Butkevič A.V. - Zelikson M. S.: Večnyje kalendari. Moskva 1969.
Butkewitsch A. W. - Selikson M. S.: Ewige Kalender. (Překlad z ruštiny) Teubner, Leipzig 1974
Andrle P.: Umíte určit datum velikonoc? Říše hvězd č. 3/1970, s. 54
Bickerman E.: Chronologie. Leipzig 1963.
Bouška J.: Chronologické tabulky. Hvězdářská ročenka 1960, s. 129.
Grotefend H. - Ulrich I.: Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit. 10. vyd., Hannover 1960.
Hosák L.: Chronologické tabulky k obecným dějinám středověku. Praha, SPN 1956.
Leitzmann H.: Zeitrechnung der römischen Kaiserzeit, des Mittelalters und der Neuzeit für die Jahre 1 - 2000 nach Chr. Berlin 1956.
Palacký F.: Staročeský všeobecný kalendář, čili počítání dnů v roce u starých Čechů. (Pomůcka k diplomatice české). Časopis společnosti vlast. Museum v Čechách, 1829, s. 105 - 124.
Príručka chronológie pre archivára. Bratislava 1955.
Selešnikov S. I.: Istorija kalendarja i jego predstojaščaja reforma. 3. vydání, Lenizdat 1962
Selešnikov S. J. : Člověk a čas. Dějiny kalendáře a chronologie. Práce, Praha 1974

RYCHTÁŘSKÉ PEČETI SE ZNAMENÍM RUKY DRŽÍCÍ MEČ NEBO RYCHTÁŘSKÉ PRÁVO

Karel Liška

Jako čtvrtou skupinu uvádíme města, jejichž rychtářské pečeti mají za znamení rámě, ozbrojené mečem nebo držící rychtářské právo, příkladem přinášíme vyobrazení městských a rychtářských pečetí měst Brandýsa nad/Labem a Bzence.

Původním městským znakem Brandýsa nad Labem byl zlatý lev v modrém poli, rodový erb Michaloviců, kteří byli držiteli hradu a města ve XIV. a XV. století; od r. 1547 bylo město majetkem královským a stalo se významným královským komorním městem. Dne 12. prosince 1670 císař Leopold I. potvrdil městská privilegia a též obnovil městský znak: "... jakož jsou Brandejští ještě jedno privilegium na znamení erbu, kteréhož jsou na pečetích a korouhvích, též jiných potřebách svých užívali a pořád užívají a také jim k dokonalému zmaření přišlo, totiž v červeném poli lva bílého na dvou nohách zadních vzhůru stojícího a s předníma nohama rozpatého, s rozdvojeným ocasem, na hlavě zlatou korunou a u každé nohy čtyry pazoury pozlacené, též otevřená ústa s vyplazeným jazykem červeným majícího..." Tento znak vidíme i na pečeti z téže doby (obr. č. 1). Rychtářská pečeť, nesoucí letopočet 1643, má za znamení štít a na něm rámě s rychtářskou palicí (obr. 2).

Na nejstarší pečeti města Bzence (kolem r. 1415) byla volně, bez štítu, městská zeď s cimbuřím a otevřenou branou a se dvěma věžemi, z nich každá

s oknem, cimbuřím a valbovou střechou se dvěma makovicemi. Na pečeti asi z konce XV. století (obr. č. 3) je již v pečetním poli štít s dosavadním znamením, jež bylo rozmnoženo o tři lilie mezi střechami věží (podle erbu Kropáčů z Nevědomí) a pod nimi umístěn štítek se lvem (z erbu Žerotínů). Na rychtářské pečeti (obr. č. 4) je rámě s taseným mečem. Toto znamení bylo přidáno do městské brány až v novější době, takže dnešní znak tvoří modrý štít se stříbrnou hradební zdí, věžemi a liliemi, štítek mezi věžemi je červený s černým lvem na stříbrném trojvrší, rámě je oděno červeně.

Je tudíž bzenecký znak jediným kromě znaku hlavního města Prahy (resp. Starého Města Pražského), jež má v bráně městské zdi ještě znamení paže s mečem - ovšem smysl tohoto symbolu je u obou znaků rozdílný. Zatím co bzenečtí jej převzali z rychtářské pečeti, obdrželi jej staroměstští jako ocenění jejich statečnosti při obraně proti Švédům, jak je též psáno v majestátu císaře Ferdinanda III. z 20. dubna 1649: ..." od spodku té brány ruka pravá mužská obnaženým mečem vzhůru napříč vynikající, a to, že jsou oni staroměstští z brány jich obecní, Horské řečené, do kteréž nepřítel silný šturm byl pustil a netoliko šancův okolo dotčené brány ležících, ale i na díle též brány velikou silou lidu a furií se již byl zmocnil, zmužile a srdnatě s pomocí boží zase vypudili...".

Zmíněná Horská brána (pojmenovaná podle cesty, vedoucí do Kutné Hory) stávala na východním konci Senovážného (dnes Gorkého) náměstí.

Rychtářské pečetě s podobným znamením měla též města Český Brod, Hrádek nad Nisou, Rožnov pod Radhoštěm.

Brandýs nad Labem
městská pečeť

Brandýs nad Labem
rychtářská pečeť

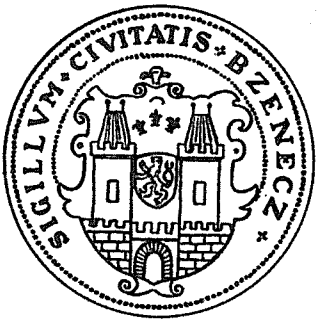

Bzenec městská pečeť

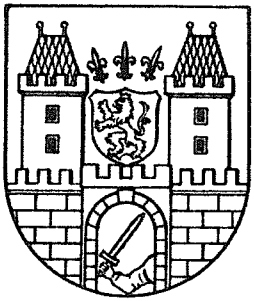

Bzenec městský znak

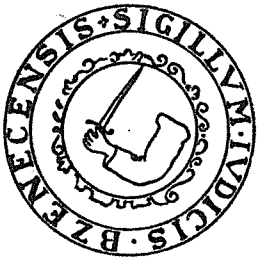

Bzenec rychtářská pečeť

VÝZNAM VYHLÁŠKY Č. 162/1976 Sb. PRO ČESKÉ ARCHIVNICTVÍ A GENEALOGII

Jaroslav Honc

Vyhláška federálního ministerstva financí, ministerstva financí České socialistické republiky a ministerstva financí Slovenské socialistické republiky ze dne 18. října 1971 o správních poplatcích č. 138 / 1971 Sb. ČSR ponechala pod položkou 22 správní poplatek za nahlédnutí do matriky za jednu knihu a jeden i započatý den ve výši 5 Kčs stejně jako předchozí vyhlášky č. 146/65 Sb. o správních poplatcích a doplňující vyhláška č. 26/1967 Sb. Podle jejího výkladu české archivy, spravující ve svých fondech i sbírky matrik požadovali od badatelů stanovený správní poplatek a upouštěly od jeho inkasa jen v případech "obecného zájmu", na něž pamatovala poznámka zmíněné položky 22. Tato praxe byla zakotvena ještě v posledních legislativních opatřeních v oboru archivnictví, především v § 13 směrnic č. 7/1975 Ú.v. ČSR. V zásadním bezplatném studiu celého archivního bohatství našich archivů bylo zpoplatněné studium matrik jedinou existující výjimkou. Ukázněni badatelé, kteří v církevních matrikách, vyčleněných z farních archivů jako nejvýznamnější a nejohroženější jednotliviny, excerpovali informace k rekonstrukci sledovaných rodin, pro sestavované rodokmeny, rozrody a vývody rodin ve své zájmové sféře nebo informace pro regionální dějiny osad ve farnosti, chápali správní poplatky jako realitu. Uznávali, že neregulovaný nápor do čerstvě archivovaných matrik by mohl zhoršit fyzický stav matrik a správní poplatek 5 Kčs za matriku a den byl chápán jako jednoduchý stimul studia v nejfrekventovanějších materiálech. Rodopisci i vlastivědní badatelé ve značném počtu však byli v kontaktu s kronikáři národních výborů, s muzei a s jinými kulturními nebo odbornými pracovišti, svá excerpta jim předávali k využití a dosahovali tak s jejich pomocí, že pro jejich potřebu jim byly matriky zapůjčovány podle povolení výjimky "obecného zájmu" bezplatně. Bylo sice občas správně namítáno, že daleko cennější archivní rukopisy (desky zemské, katastry, pozemkové knihy atd.) jsou jim zapůjčovány bezplatně, aniž by byl požadován doklad o součinnosti badatele s institucí, ale i takové připomínky byly správně vyřizovány. Zatím však zrál čas hned pro dvojí řešení této izolované otázky: archivy ve stále větší míře přistupovaly k pořizování fotokopií svých matrik, které badatelé měli k dispozici bezplatně a Genealogická a heraldická společnost v Praze připravila návrh dohody o přiznání bezplatného studia v matrikách pro členy řešitelských pracovních skupin GHSP.

Rostoucí poptávka po matrikách při studiu populačního vývoje, demografické revoluce 17. a 19. století, fertility, sociálního a rodového původu osobností našeho vědeckého, kulturního a politického života a dalších témat z oboru historické demografie a hospodářských dějin se trvale projevovala rychlým nárustem badatelských návštěv ve státních archivech tradičně statisticky zahrnovaných mezi genealogickou tématiku. Připadla shodou okolností do závažného období přestavby našich stálých archivů na vědeckovýzkumné ústavy. Naše archivy totiž od roku 1954, kdy byly položeny legislativní základy jednotné státní archivní organizace, splnily své nejakutnější úkoly zajišťovací, zpřístupňovací a organizační. V novém zákoně české národní rady o archivnictví ze dne 7. 10. 1974 č. 97/74 Sb. jim mohly být uloženy tak závažné úkoly vědecko-

výzkumné, že se změnila i vnitroarchivní hierarchie prací. Ani po archivním zákoně pochopitelně naše státní archivy nemohly přestat plnit své právní, organizační, ochranné a další odborné úkoly na úkor svých nových vědecko-výzkumných úkolů, ale ve své převaze a perspektivně dalších pětiletých plánů ustupovaly správní úkoly trvale do pozadí.

Když tedy ministerstvo financí v průběhu roku 1976 připravovalo novou zákonnou úpravu správních poplatků a vážilo, zda lze recipovat ze starších zákonných opatření kvalifikaci našich státních archivů jako správních orgánů, muselo nutně dospět k novému pojetí odpovídajícímu zatím dosaženému stadiu ve vývoji našeho archivnictví. Státní archivy jako vědeckovýzkumné ústavy pochopitelně ani při poskytování služeb občanům nemohou být současně správními orgány a nemohou za poskytované služby proto vybírati správní poplatky, ledaže by v případě matrik ministerstvo financí povolilo výjimku ze zákona. K této možnosti ministerstvo financí zaujalo postoj negativní, zdůvodněný stanoviskem, že správní poplatky nesmějí být chápány jako úhrada věcných nákladů (konzervace matrik, zvýšené správní náklady při vyšší frekvenci matrik a pod.). Tak se stalo, že ze sazebníku vyhlášky č. 163/1976 Sb. o správních poplatcích, zcela zmizela zmínka o poplatcích za zapůjčení matriky ve studovnách státních archivů i za další služby, které archivy poskytují občanům a organizacím bez rozdílu a bez výjimky již od 1. 1. 1977.

"Suchou cestou" tak byla odstraněna povinnost vésti důkaz o obecné prospěšnosti matričního studia a tématu badatelem, který požadoval osvobození od vyměřeného poplatku Kčs 5,- za matriku a den. Ani zdaleka však nezmizela úcta, kterou archivní badatelé chovají k našim matrikám jako neocenitelnému zdroji informací o sociálním, populačním, kulturním a hospodářském vývoji našeho lidu v posledních třech stoletích. Naopak v široké genealogické tématice budou mít archivní badatelé a především členové Genealogické a heraldické společnosti příležitost dokázat, že ve shodě s programem GHSP a s programem svých pracovních skupin i s programy individuálními vytvoří na pramenné základně našich matrik i dalších archivních pramenů díla obecně ještě prospěšnější, než jaká vznikala za platnosti vyhlášky č. 138/74 Sb., zrušené k 31. 12. 1976 a za povolovací praxe výjimky k pol. 22 sazebníku.

informace členům, zprávy, anotace

ZPRÁVY SPOLEČNOSTI

PRAHA

JAK PROBÍHALY ZÁJEZDY GHS V ROCE 1977 ?

Také v roce 1977 ujal se čestný člen Genealogické a heraldické společnosti Jaromír Prusík vedení zájezdů, které mají již svou tradici a je vždy o ně velký zájem. Zájezdy byly vyprodány vždy již dlouho předem. Mnohé zájemce nebylo možno uspokojit pro pozdní přihlášku a také proto, že vždy se jelo jen s 1 autokarem.

První zájezd se v roce 1977 uskutečnil v sobotu 28. května 1977 a to směrem na Klatovsko. Přes Beroun, Rokycany, Plzeň a Přeštice směřoval k první zastávce a návštěvě hradu ve Švihově. Při tom po celé trase zájezdu (nejen až v místech zastávek) byl podáván výklad o místech a kraji, kudy se projíždělo. Zajímavý byl již vstup do vodního hradu Švihova, vystavěného kolem r. 1490 Půtou z Rýzmberka. Již dvě výpravy čekaly na nádvoří na přijetí, když my dříve řádně ohlášeni přijeli ke švihovskému hradu. Po Švihově jeli jsme přes Bířkov, kde žil zeman Šašek, doprovázející kdysi pana Lva z Rožmitálu "až na konec světa". Pak jsme dojeli do Chudenic. Ve starém černínském zámku jsme prohlédli muzeum-síň Jaroslava Kvapila, slavného režiséra i básníka, rodáka z Chudenic i připomněli pobyt modrého abbé Josefa Dobrovského u slavného a starého rodu Černínů. Po pěkné procházce kolem nového empirového zámku "V Lázních" a Americkou zahradou se vzácnými v Evropě ojedinělými stromy, jsme dojeli na oběd do Klatov. Po obědě jsme se vydali na cestu ke hradu Velhartice, také vlastně nepřístupnému. Při pěkném výkladu kastelánky jsme se cítili zase jako v dobách císaře Karla IV, který zde navštěvoval svého komorníka a přítele pana Buška z Velhartic a vesele popíjeli víno.

Z Velhartic, zasazených do překrásné pošumavské přírody jsme jeli přes Plánici k pozoruhodnému dílu Dienzenhofera, poutnímu kostelu v Nicově. Originelní výklad o historii kostela podal farář Šesták, který také svým originelním a patentovaným lešením dovedl provésti opravu kostela v několika týdnech. Z Nicova jsme jeli do Nepomuku. V muzeu, které je skutečně velmi pěkné, jsme si připomněli kdysi slavnou éru benediktinského a cisterciáckého kláštera, v husitských dobách zničeného. Také dobu pánů sídlících na Zelené Hoře jsme si oživili i pěkným výkladem správce muzea. Přesto, že jsme dojeli do muzea v Nepomuku až před 18. hodinou, byli jsme ještě (předem ohlášení) přijati; zvláště pěkná je expozice malíře Němejce, místního rodáka, tvůrce opony v plzeňském divadle. Z Nepomuku jsme jeli přes Lnáře, Blatnou a dále pak přes Březnici, Dobříš do Prahy. Počasí bylo pěkné.

Druhý zájezd GHS r. 1977 směřoval na Chomutovsko. První zastávka, kdy se jelo přes Slaný, Třebíz, byla v Lounech. Konal se v sobotu dne 11. června 1977. Tam jsme sice přijeli za mírného deště, ale počasí se brzy umoudřilo a

byl pak krásný den. Očekávala nás velmi obětavě a procházkou po Lounech zasvětila do hlavních památek býv. členka výboru GHS Oldřiška Jandová. Zvláště důkladná prohlídka byla věnována lounskému děkanskému kostelu, stavbě architekta proslulého Benedikta z Pístova. Jeli jsme pak dále do zámku Červený Hrádek, který je tak smutně proslulý pro český národ. Zde v létě roku 1938 se setkal za podpory majitele zámku Hohenlohe anglický lord Runciman a požadavky SDP v čele s K. Henleinem byly pak předloženy na osudové schůzce v Mnichově a bez výjimky přijaty. Z Červ. Hrádku jsme dojeli na oběd v překrásném údolí za Chomutovem do hotelu tzv. Třetí Mlýn již pod Krušnými horami. Ty jsme také odpoledne projeli přes Horu sv. Šebestiána, Měděnec i Výsluní a zpět do údolí Ohře do zámku v Klášterci. Dalším cílem bylo starobylé město Kadaň, dnes jedna z památkových rezervací, Barbakán, kostel na náměstí i typická kamenná věž radnice z 13. století (až do špičky) budily zvláště pozornost. Po malém občerstvení v Podbořanech jsme zajeli ještě do parku černínského zámku v Petrohradě. Dnes je tam psychiatrická léčebna, ale i zvenku budí zámek svou mohutností (i nádherný park) velký dojem. Přes Nové Strašecí jsme se vrátili do Prahy všichni ve výborné náladě.

Třetí zájezd se konal za nádherného počasí v sobotu 25. června 1977. Jeli jsme přes Kolín do Čáslavi. Tam jsme navštívili památný kostel i místo, kde byly kdysi pohřbeny pozůstatky Jana Žižky. Kolem Vilémova, dějiště bitvy Jiřího z Poděbrad s jeho zetěm Matyášem Korvínem r. 1469, dojeli jsme do zámku Maleč, kdysi sídla Dr. F. L. Riegra a kde také psal dějiny František Palacký. Opravdu velkým dojmem působila zastávka v Malči s útulným parkem a celou atmosférou dob dávno minulých a kde žili slavní muži českého národa. I výklad byl zde velmi zasvěcený. Návštěvu pak zakončila hudba a to Smetanovy Vltavy z "Mé vlasti". Z Malče jsme jeli nahoru do Železných hor a zastavili se u pozoruhodné hrobky v polích pod stinnými stromy v Lipce, kde je pochován vladycký rod Kustošů a kde stojí dodnes tvrz ovšem již zchátralá. Rod Kustošů patřil mezi nejvýznamnější rody kraje čáslavského a chrudimského. Přes Bradlo jsme dojeli na oběd v Hlinsku. Odpoledne jsme navštívili Kameničky, památné románem K. V. Raise i pobytem slavných českých malířů v čele s Ant. Slavíčkem. Výklad podal velmi krásně místní kronikář. Přes Svratku jsme jeli do Rychmburka, kde jsme aspoň zvenčí prohlédli kdysi slavný hrad, dnes užívaný jako Domov důchodců. Poté jsme zajeli do rokokového zámku, majetku rodu Harbuval-Chamaré, do Nových Hradů. Po návštěvě tohoto zámku, dosti málo známého naší veřejnosti, jsme se pak ještě zastavili v Luži a shlédli poutní kostel, když hrad Košumberk nad městem není nyní přístupný. Na zpáteční cestě jsme se na přání účastníků zájezdu zastavili v Kutné Hoře. Přes Zásmuky a Kostelec nad Čer. lesy se všichni v dobré pohodě vrátili domů.

Poslední zájezd v roce 1977 se konal za krásného dne v sobotu 3. září. První zastávka byla v rodišti slavného skladatele a virtuosa Josefa Suka v Křečovicích u Neveklova. S velkým zájmem prohlédli si účastníci zájezdu expozici v rodném domku - muzeu Sukově. Odtud jsme jeli do Sedlčan a pak navštívili po dohodě se správcem muzea (které jinak není vždy přístupné) zámek někdejšího starého českého rodu Mladotů ze Solopysk v Červeném Hrádku. Muzeum Sedlčanska je skutečně pěkně uspořádáno.

Dalším cílem zájezdu byl hrad Vysoký Chlumec. Přestože hrad je se starou historií nepřístupný (ač již dosti upraven) mohli jsme se do něj podívati. Téměř 500 let byl v majetku rodu Lobkoviců, za několik let má býti po úplné adaptaci

upravena v interiérech expozice uměleckých řemesel. Z Vysokého Chlumce směřovala naše cesta do Milevska. Po obědě ujal se nás správce muzea J. Frey a to s neobyčejnou ochotou a krásným dlouhým odborným výkladem. Prohlédli jsme si muzeum, umístěné v objektech bývalého premonstrátského kláštera i oba kostely sv. Jiljí a basiliku P. Marie. Klášter byl založen Jiřím z Milevska r. 1184 jako první v jižních Čechách a byl jedním z nejbohatších v naší vlasti. Prvním a to velmi slavným opatem byl kronikář Jarloch. Opatem se stal brzy po vysvěcení v Želivi ve svých 22 letech. Po celém klášterním objektu nás provázel, poutavě vyprávěl p. Frey, ačkoliv to není zvykem. V Milevsku památném pro naše dějiny jsme strávili 2 hodiny. Rozpředla se zde také zajímavá heraldická debata. Snad jednou bude záhada erbů rozluštěna.

Dalším cílem při překrásném slunném dni byla chata na "Onom světě" u Lašovic. Téměř hodinu osvěžení v přírodě jsme zde strávili. Škoda, že obzor byl trochu zamžen. Jinak je odtud rozsáhlý výhled až k Šumavě a po velké části středních a jižních Čech. Zajeli jsme pak do Třebnice, kde se roku 1766 narodil slavný vojevůdce, maršál Josef Radecký. Dnes je v zámku lesnické učiliště. Naposledy jsme navštívili tvrz slavného kdysi regenta rožmberského Jakuba Krčína z Jelčan v Křepenicích. Krčín si ji postavil v letech 1584 - 9 a zde také r. 1604 zemřel. Přes neobyčejně zchátralý stav a uzavřený objekt jsme byli vpuštěni dovnitř, abychom si mohli poněkud představit někdejší slavnou renesanční tvrz. Z Křepenic jsme se přes Cholín a Nový Knín vrátili do Prahy. To byl poslední zdařilý zájezd roku 1977. Všichni účastníci vyslovovali přání, aby se v pořádání zájezdů GHS pokračovalo v příštích letech, neboť jde o velké poučení i krásné zážitky z pobytu v přírodě naší vlasti, zvláště když přeje počasí, jak se stalo při všech zájezdech roku 1977. Na shledanou.

J. Prusík

DOPLŇOVÁNÍ VÝSTŘIŽKOVÉHO ARCHIVU GHSP

Genealogická a heraldická společnost v Praze i její pobočky jako celky a ovšem i jednotliví členové GHSP nezapomínají při své odborné práci a činnosti vnitrospolkové na soudobou dokumentaci o problémech české genealogie a heraldiky, pokud se promítá na stránkách denního tisku a v relacích rozhlasu či televize, ale výstřižkový archiv při správním výboru je dosud malý. Podcenění drobných článků v tisku a větších i menších zmínek v rozhlasových a televizních relacích pražských i mimopražských nebo dokonce jejich negace by nebyla na místě. Je pravdou, že informovanost jejich autorů bývá zpravidla malá a někdy nás zlobí, jak mylné představy někde přežívají o naší genealogii a heraldice, nebo s jakými základními dávno překonanými problémy se zabývají. Navazování kontaktů s redakcemi a autory fejetonů, recenzí a poznámek přijímaných k zveřejnění není lehká věc a daří se těžce. O některých zdařilých případech spolupráce (pořad redakce mladých v televizi o genealogii, seriál brněnské pobočky, Prusíkův interwiew a další) jsou naši členové informováni. Jde však i o to, abychom shromáždili doklady o všech vyšlých článcích a odvysílaných relacích, které sebevíc okrajově a populárně dokumentují názory naší veřejnosti na genealogii a heraldiku jako pomocné vědy historické nebo zájmové výplně volného času našich pracujících.

Správní výbor ve svém okruhu učinil vše, aby získal do svého výstřižkového archivu i drobné výstřižky (s názvem, číslem a dnem časopisu), ale není pochyby, že značná část zvláště z mimopražských oblastí nám uniká. Zasloužíte se zasláním takových časopiseckých výstřižků do výboru GHSP o příští plas-

tičtější vypsání dějin genealogie a heraldiky v našem století, než jak by je jednou naši nástupci mohli pořídit ze strohých zpráv o činnosti a z odborných článků. Výstřižkový archiv v této šíři chápaný jako soudobá dokumentace genealogické a heraldické tématiky mimo odborné kruhy, by splnil s Vaší pomocí své pramenné historické poslání a dobře by korespondoval s připravovanou akcí pamětníků (autobiografické statě, vzpomínky, vyprávění a pod.), kterou správní výbor GHSP též připravuje.

Jaromír Prusík - Karel Sklenář

POBOČKA OSTRAVA

PRACOVNÍ PLÁN OSTRAVSKÉ POBOČKY GHSP

Členové GHSP se na ustavující schůzi své pobočky v Ostravě zamýšleli nad svou budoucí prací a schválili plán úkolů na letošní rok a plán déledobých úkolů pobočky.

A. Pracovní plán na rok 1977

1. Schůzky členů pobočky se budou konat vždy druhou středu v měsíci v badatelně Archivu města Ostravy v 17,30 hod.
2. Pro zvýšení rozhledu a badatelské úrovně členů budou pořádány v rámci pravidelných schůzek přednášky, např. o základech rodopisu a heraldiky, o vývoji platidel v českých zemích, z vlastní badatelské práce a pod.
3. Budou uspořádány 2 vlastivědné vycházky na historicky významná místa v okolí Ostravy.
4. Pořídit a doplňovat pro potřeby členů pobočky seznam genealogické a heraldické literatury v majetku Archivu města Ostravy.

B. Dlouhodobé úkoly

1. Provádět sociálně genealogická studia významných osobností Ostravska
2. Navázat a udržovat styk s genealogy a heraldiky v Polsku
3. Provést soupis znaků a erbů v Ostravě a okolí
4. Provést soupis a rozbor náhrobních kamenů na Ostravsku
5. Navázat kontakt s muzeem v Ostravě, Opavě, Frýdku-Místku, Českém Těšíně, s Krajským střediskem památkové péče v Ostravě, s ostravskou pobočkou České numismatické společnosti apod.
6. Rozšířit počet členů pobočky

Zapsal V. Kejla

VÝMĚNA ZKUŠENOSTÍ MEZI POBOČKAMI GHSP

Pro badatele mnoha vědních oborů by bylo nesmírně cenné, kdyby se někdo ujal (případně GH společnost) iniciativy soupisu a zveřejnění třeba jen základních údajů nejlépe podle lokalit, jichž se týkají (našemu rukopisu podobných materiálů). V první fázi bychom mohli o takovou vzájemnou badatelskou službu požádat alespoň naše členy všech poboček GH společnosti, archiváře a knihovníky. Výsledek takové signalizační badatelské akce by určitě přinesl odhalení neznámých zdrojů a poznání ku prospěchu vědy a celé naší společnosti. Iniciativu by především měly vyvinout naše pobočky.

R. Zrůbek

NAŠE ROVY

NAŠE BADATELSKÉ ŘADY OPUSTILI:

22. září 1976	PhDr. Gracián Chaloupka CSc z Brna člen od zač. r. 1973, stár 71 let
21. září 1976	Karel Heteš z Prahy významný pracovník na dějinách, technologii a výtvarné hodnotě výroby skla, člen od listop. 1975, stár 67 let
2. pol. 1976	František Vávra ze Zbraslavi, genealogie člen od května 1972, stár 62 let
6. června 1977	Ladislav Pilát z Příbrami, genealogie člen od března 1969 ve věku 71 let
16. června 1977	Ing. Bohumil Machačný z Prahy 4, genealogie člen od prosince 1970, stár 60 let
koncem r. 1976	Miroslav Černý z Prahy 6, geneal. a heraldik člen od února 1970, stár 47 let
koncem r. 1976	Luboš Roštejnský z Křince, geneal. a heraldika člen od prosince 1968, stár 54 let
zač. r. 1977	Josef Beneš z Prahy 4, geneal. a heraldika člen od prosince 1971, stár 70 let
2. února 1977	JUDr. Jan Pospíšil z Brna, genealogie člen od února 1973, stár 66 let
v srpnu 1976	Václav Drchal, genealogie člen od března 1974, stár 69 let
v r. 1976	Ing. H. Friedl z Vídně, genealogie odběr. od r. 1971, stár 70 let
v r. 1976	Fr. E. Rössner z Fuldatalu, genealogie odběr. od r. 1972, stár 77 let

RŮZNÉ

TASCHENBUCH FUR FAMILIENGESCHICHTSFORSCHUNG

Známá příručka pro rodopisné badatele, jejíž první vydání vyšlo roku 1919, objevuje se nyní již v 8. přepracovaném a doplněném vydání původního nakladatelství Degener et Co., nyní G. Gessner v Neustadtu a. d. Aisch 1975. Mezi 7. a 8. vydáním uplynulo téměř čtvrt století a nová edice byla přibrzděna jednak úmrtím autora prototypu F. Weckena, jednak novou organizací genealogických spolků, archivů a knihoven, jejichž fondy byly jinak uspořádány. Dnes se známý "Wecken" představuje jako kolektivní dílo 12 autorů pod vedením arch. rady E. Henninga a prof. W. Ribbeho, kteří obsah této příručky sladili s obsahem svého hlavního díla Handbuch der Genealogie, zvláště po stránce praktických informací. Proto hlavní náplní díla jsou přehledy o materiálových sbírkách, pramenech, pomůckách, lexikonech apod. proti původnímu vydání značně rozšířených i uspořádaných. V obsahu Taschenbuchu se shledáme se všemi obory badatelského zájmu s určením jak pro začátečníka tak pokročilého.

V úvodní části díla seznamují autoři čtenáře nejen se smyslem a cílem rodopisného bádání, ale také s jeho metodami, různými formami genealogického zobrazování v soustavách a tabulích, s vývodem, rodokmenem i rozrodem a příbuzenskými tabulkami. Část druhá je určena sociologickým, právním a biologickým otázkám genealogie a jejím vztahům. V dalším, třetím oddíle knihy seznámí se rodopisec s prameny, především matrikami všech druhů a konfesí, s městskými a vrchnostenskými knihami, universitními seznamy, místopisy. Zvláště cenný je tu oddíl bibliografie knižní a časopisecké. Čtvrtý oddíl je věnován pomocným a příbuzným vědám ke genealogii, tj. paleografii, chronologii, heraldice, sfragistice a nauce o jménech. Pátý oddíl, lexikální, zachycuje odborné výrazy genealogické, latinské, německé a francouzské zkratky z listin, dále jsou tu uvedeny seznamy názvů zaměstnání, nemocí, titulů a j. Konečně šestá část přináší cenný přehled o archivech, knihovnách, genealogických spolcích, včetně adres institucí.

Taschenbuch je orientován převážně na západní část Evropy, především Německou spolkovou republiku, ale jsou tu záznamy i o Švýcarsku, severských státech, Anglii, Francii, Italii, Španělsku, Portugalsku, ze zámoří o USA, ale také o Německé demokratické republice, Polsku, Rumunsku a co nás nejspíše zajímá i o rakouských, zvláště vídeňských a maďarských archivech, knihovnách, spolcích apod. Pokud jde o ČSSR, je tu připomenuto bohužel, jen několik málo záznamů o pramenech pražských, olomouckých a brněnských, z našich velkých knihoven je uvedena např. jen Státní knihovna ČSR, nikoli naše přední archivy. V důsledku toho lze shrnout, pokud jde o tuto část knihy, že příručka poslouží jen těm badatelům, kteří se především zajímají o instituce NSR. Jinak ovšem příručka svou praktickou náplní, přehledy a zvláště bibliografickými indexy, terminologií neztrácí svou specifickou hodnotu a populárnost a je proto pravděpodobné, že alespoň jedno z četných vydání bude zastoupeno v rodopiscově knihovničce. Poslední vydání vykazuje navíc ještě podivuhodnou ediční pohotovost; rukopis byl dokončen v roce 1974 a v roce následujícím 1975 dílo již kompletně vydáno tiskem.

V. Palivec

NOVÁ FAKTA K DĚJINÁM RODU PRUSÍKŮ

Rod Prusíků pochází od roku 1515 ze Sedlce u Kralovic v dnešním okrese Plzeň - sever. Při vykopávkách pro nový obchod v Sedlci bylo nalezeno na zbytku brány do gruntu č. 4 datum letopočtu 1495, snad již tehdy tam tento rod žil. I když v Československu žije dnes podle statistiky vedené historiografem rodu Jaromírem Prusíkem přesně 56 osob se jménem "Prusík" přece jen v cizině a zvláště v zemích daleko za mořem jsou občas podchyceni noví členové tohoto rodu. Tak např. byl nalezen na universitě v New Yorku chemik, vědecký pracovník profesor Tadeáš Prusík. A v Buenos Aires byl zjištěn Walenty Prusik, majitel továrny na oděvy. V Argentině veliký počet obyvatel nosí šaty se jménem tohoto výrobce.

U obou těchto Prusíků v USA a Argentině jest původním českým předkem Bartoloměj Prusík, narozený roku 1602 v Sedlci, přiženěný do obce Dřevec u Kralovic na grunt, na němž o 60-let později žil Jiří Radim vůdce selského povstání. Bartoloměj Prusík utekl pro víru v roce 1627 do Polska a tam se usadil v Ostrowě Mazowiecka severovýchodně od Varšavy a tam zemřel roku 1670. Oba nově objevení Prusíci jsou v 10. až 12. generaci jeho potomky daleko za mořem, původem tedy polští a prapůvodem čeští členové prastarého rodu. Důkaz, že v rodopise není nikdy nic dokončeného. Nikdy se nemá ztrácet trpělivost a také i při všem vědeckém bádání je třeba spoléhat hodně a hodně i na náhodu a štěstí.

J. Prusík

PÁTRÁ SE PO...

Hledám údaje o manželích: nadlesní MELICHAR; Hermína, rozená TLAPÁKOVÁ. A to 1) oddavky v letech 1855 až 1870 v prostoru mezi Čáslaví a Nepomukem (přesněji snad mezi Postupicemi a Nepomukem), 2) úmrtí Hermíny, pravděpodobně v Petrohradu u Plzně po roce 1880. Zprávy odměním. Ing. Viktor Genttner, Pod vilami 13, 140 00 Praha 4.

GH - Listy Řada 5 (1977)

Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze

Vydává ve volných lhůtách pro své členy Genealogická a heraldická společnost v Praze, 150 00 Praha 5, Holečkova 7. Za věcnou správnost příspěvků, tištěných jako rukopis, odpovídají autoři: autorská práva jsou jim zachována. Bezplatný odběr je vázán na zaplacení ročního členského příspěvku. Řídí pracovní skupina pro vydávání Listů GHSP při správním výboru GHSP ve složení Václav Elznic, Jaroslav Honc (vedoucí skupiny), Viktor Palivec, Ladislav Procházka a Miroslav Truc. Technická úprava Viktor Genttner.
Tiskly Středočeské tiskárny, provoz 19, Praha 2.
Září 1977